

Försvarshögskolan

Självständigt arbete (30 hp)

Författare		Program/Kurs
Rickard Axelsson		HOP12 20/22
Handledare		
		Antal ord: 19936
Övlt./Dr. Harald Høiback	Beteckning	Kurskod
	Självständigt arbete mastersuppsats, krigsvetenskap	2HO013 HOP40
Operativa doktriners hantering av komplexa problem		
<u>Sammanfattning:</u>		
Troligtvis kommer dagens och morgondagens konflikter innebära en högre grad av komplexa problem, bland annat genom fler typer av hot och aktörer, än tidigare. Militära organisationer behöver hantera dessa komplexa problem parallellt med andra former av problem och behöver därför rätt doktrinära förutsättningar för effektiv problemhantering. Om inte samtida militära doktriner möter det behov av komplex problemhantering som dagens kontext kräver, riskerar organisationerna vara utrustade med fel sorts verktyg och metoder för konflikthantering. Syftet med studien är att undersöka hur väl operativa doktriner är anpassade för att hantera den del av dagens konflikter som kan ses som komplexa utifrån Cynefin-ramverket (Kurtz & Snowden 2003; Snowden & Boone 2007). Studien utförs som en beskrivande jämförande flerfallstudie av tre gällande operativa doktriner från Sverige, Norge och Spanien. Studien bidrar med kunskap om doktriners utformning för både framtida forskning och doktrinutveckling samt till del prövar Cynefin-ramverket som analysverktyg. Undersökningens resultat visar att de analyserade doktrinerna i olika stor grad är anpassade till komplex problemhantering utifrån Cynefin-ramverket. Både den svenska och norska doktrinen innehåller element som kan bidra till komplex problemhantering, men är i övrigt inte anpassade till teoribildningen kring komplexa problem. Den spanska doktrinen är däremot mer anpassad till en komplex problemhantering, bland annat genom en kognitiv krigföringsdomän.		
<u>Nyckelord:</u>		
Komplexa problem, komplexitet, Cynefin, operativ doktrin, doktrinutveckling, operativ nivå		

Innehållsförteckning

1. INLEDNING.....	3
1.1 PROBLEMFÖRMULERING	3
1.2 SYFTE	4
1.3 FORSKNINGSFRÅGA	4
1.4 MATERIAL, AVGRÄNSNINGAR OCH FALL	5
1.5 CENTRALA BEGREPP	6
1.6 DISPOSITION	6
2. FORSKNINGSÖVERSIKT	7
2.1 FORSKNING KRING DOKTRINERS BETYDELSE OCH UTFORMNING.....	7
2.2 FORSKNING KRING IDENTIFIERING OCH HANTERING AV KOMPLEXA PROBLEM.....	9
2.3 FORSKNING KRING DOKTRINER OCH KOMPLEXA PROBLEM	10
2.4 STUDIENS FORSKNINGSBIDRAG.....	13
3. TEORI.....	14
3.1 CYNEFIN-RAMVERKET	14
3.2 DISKUSSION KRING TEORIN OCH DESS RELEVANS FÖR STUDIEN	20
4. METOD.....	21
4.1 FORSKNINGSDESIGN	21
4.3 FORSKNINGSETISKA ÖVERVÄGANDEN OCH KÄLLKRITIK	23
4.4 METODDISKUSSION	24
4.5 OPERATIONALISERING AV TEORI TILL ANALYSVERKTYG	26
5. ANALYS AV DOKTRINER	29
5.1 DOKTRIN FÖR GEMENSAMMA OPERATIONER 2020.....	29
5.2 FORSVARETS FELLESOPERATIVE DOKTRINE 2019	36
5.3 DOCTRINE FOR THE EMPLOYMENT OF THE ARMED FORCES 2019.....	43
5.4 JÄMFÖRELSE AV GENOMFÖRDA ANALYSER.....	50
5.5 STUDIENS RESULTAT	53
6. DISKUSSION	55
6.1 RESULTATDISKUSSION OCH SLUTSATSER.....	55
6.2 REFLEKTION	57
6.3 FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING.....	58
REFERENSER.....	60

1. Inledning

Kapitlet omfattar studiens problemformulering, syfte och forskningsfråga samt beskrivningar av det material som använts, vilka avgränsningar som gjorts samt uppsatsens disposition.

Hotbilden mot Sverige påverkas av en snabbt föränderlig omvärld med allt fler konfliktytor. Den består av en bred och alltmer komplex uppsättning hot. Hoten utmanar många traditionella föreställningar om konflikters natur och om gränserna mellan militärt och civilt, cyber och fysiska domäner, krig och fred, och mellan vår yttre och inre säkerhet (Försvarsmakten 2021, s. 34).

Citatet från Militära underrättelse- och säkerhetstjänstens årsrapport 2020 stöds bland annat av den bild av det säkerhetspolitiska läget som Försvarsberedningen (2019, ss. 109–118) målar upp av en allt mer komplex hotbild mot Sverige. Det stöds även av Sean McFate (2019, ss. 244–248) som hävdar att framtidens konflikter kommer bestå av komplexa miljöer med en stor mängd aktörer. Vidare menar Antoine Bousquet (2009, s. 929) att vår tids krigföring lett till en ny regim av vetenskapligt synsätt på krigföring, *chaoplexity*. Synsättet kan ses som en kombination av kaosteori och komplexitetsforskning och ställer krav på doktrinära och organisatoriska åtgärder, snarare än teknisk utveckling.

Den pågående konflikten i Ukraina visar på många olika former av problem, bland annat konventionella militära anfall, påverkansoperationer samt informations- och cyberkrigföring. Konflikten visar, oaktat att konflikten är pågående och att informationsläget är osäkert, på behovet av att hantera olika former av enkla, komplicerade, komplexa och kaosartade problem inom samma konflikt med samma militära organisation.

Med bakgrund i ovanstående kommer dagens och morgondagens konflikter troligtvis ha en högre grad av komplexa problem än tidigare, även om andra, enklare former av problem, fortsatt också är aktuella i konflikterna. Militära organisationer kommer behöva hantera alla former av problem och de behöver därför rätt verktyg, bland annat doktrinära förutsättningar, för att effektivt genomföra sin verksamhet.

1.1 Problemformulering

Cynthia Kurtz och David Snowden (2003, ss. 468–469) anser att olika sorters problem och kontexter kräver olika beslutsmodeller och därmed unika metoder och verktyg. En metod för att hantera komplicerade problem kan därför, exempelvis, inte användas för att hantera komplexa problem.

I en komplex miljö behöver organisationer verktyg och metoder för att förstå den aktuella kontexten, vilket möjliggör en situationsanpassning av både ledarskap och beslutfattande. Sådana organisatoriska verktyg och metoder är bland annat kreativitet, innovation, en idéfrämjande miljö samt ökad kommunikation och interaktion inom organisationen (Snowden & Boone 2007, ss. 7–8).

Zweibelson (2015, s. 362) menar att en doktrin är en militär organisations beskrivning av hur omvärlden ska förstås. En doktrin kan också ses som en konceptuell kompass för en organisation. Beroende på doktrinen utformning kan den fylla olika roller, bland annat för att leda en organisation, men även för att utbilda eller förändra den (Høiback 2011, ss. 883–888).

För att möta en komplex hotbild krävs utifrån ovanstående en organisation som har doktrinära förutsättningar för att hantera komplexa problem, vid sidan av andra sorters problem. Zweibelson (2015, ss. 362–364) menar dock att militära organisationer ofta applicerar linjära metoder och doktriner anpassade för andra sorters problem på komplexa problem. Detta kan leda till att problemet missförstås och att fel sorts åtgärder vidtas.

Om inte samtida militära doktriner möter det behov av komplex problemlösning som dagens kontext kräver, riskerar dagens militära organisationer vara utrustade med fel sorts verktyg och metoder för dagens och morgondagens konflikter. Detta samtidigt som doktrinerna fortsatt behöver hantera andra sorters, likt enkla eller komplicerade, problem.

1.2 Syfte

Syftet med undersökningen är att undersöka hur väl operativa doktriner är anpassade för att hantera den del av dagens konflikter som kan ses som komplexa utifrån en specifik teoribildning och vilka delar i doktrinerna som påverkar en sådan hantering. Detta sker genom en beskrivande och jämförande flerfallstudie av tre västeuropeiska operativa doktriner.

1.3 Forskningsfråga

Tidigare beskrivna problemformulering och syfte ger följande centrala forskningsfråga: *Hur väl anpassade är samtida operativa doktriner för att hantera komplexa problem utifrån Cynefin-ramverket?*

1.4 Material, avgränsningar och fall

1.4.1 Material

Uppsatsen nyttjar tre huvudsakliga former av material: (1) litteratur för vetenskapsteori och metod, (2) vetenskaplig litteratur kring problemhantering och doktrinforskning för problemformulering, forskningsöversikt och teoribildning, samt (3) ett urval av militära operativa doktriner vilka utgör undersökningens empiri och analysenheter.

1.4.2 Avgränsningar

Undersökningens avgränsningar utgår från tre områden: *den militära organisationen*, *doktrinens karaktär* och *teorier kring problemhantering*.

Avseende *den militära organisationen* avgränsas undersökningen till att studera militära organisationers doktriner i västeuropeiska nationer. Detta för att öka möjligheten att jämföra relativt lika organisationers doktriner samt för att öka den utomvetenskapliga relevansen för Försvarsmakten genom resultat och slutsatser från något jämförbara organisationers doktriner.

Avseende *doktrinens karaktär* avgränsas undersökningen till doktriner som är aktuella för att kunna undersöka hur de är anpassade till att hantera komplexa problem i dagens konflikter. Dessutom ska doktrinen vara utformad för den operativa (eng. joint) nivån, då denna nivå bedöms vara den som är mest lika mellan olika länder och därmed skapar möjligheter för en bättre jämförelse av doktrinerna.

Som forskningsöversikten kommer visa finns en mängd olika *teorier kring problemhantering*. Undersökningen avgränsas dock till Cynefin-ramverket (Kurtz & Snowden 2003; Snowden & Boone 2007) då ramverket bedöms som möjligt att operationalisera till ett analysverktyg och dessutom återfinns i militär litteratur, vilket ger teorin krigsvetenskaplig relevans. Specifikt avgränsas studien till Cynefin-ramverkets komplexa problemdomän och kommer därför inte analysera hur väl doktrinerna hanterar problem i ramverkets övriga domäner.

1.4.3 Undersökningens fall

Utifrån studiens forskningsfråga, avgränsningar och omfattning har genom ett selektivt urval tre fall av operativa doktriner valts för analys: den svenska *Doktrin för Gemensamma Operationer* (Försvarsmakten 2020), den norska *Forsvarets Fellesoperative Doktrine* (Forsvarsstaben 2019) och den spanska *Doctrine for the Employment of the Armed Forces*

(Ministerio de Defensa 2019). Urvalet har baserats dels på författarens egen kunskap och erfarenheter, dels på tillgänglighetsfaktorer som språk och publiceringsform.

Antalet fall möjliggör en jämförelse av analyserna och därmed möjlighet till djupare förståelse och kunskap kring doktriners förmåga att hantera komplexa problem. Syftet och motivering till valet av de enskilda fallen utvecklas i undersökningens metodkapitel.

1.5 Centrala begrepp

Nedan definieras två begrepp i syfte att öka förståelsen för studiens teoretiska utgångspunkter.

Komplex innebär att något består av flertalet delar där det finns ett samband mellan delarna, men att detta samband är svåröverskådligt. Begreppets ursprung innebär också att något är omfattande och sammanflätat (Nationalencyklopedin 2022). Begreppet kan ställas i kontrast mot komplicerat som i stället innebär att sambandet mellan olika element är tydligt men att flera olika lösningar på ett problem kan finnas (Snowden & Boone 2007, s. 3). I undersökningen används komplexitet för att beskriva problem och konflikter där sambandet mellan orsak och verkan är svåröverskådligt, där flera olika aktörer och flera olika former av hot förekommer.

En *doktrin* utgör ett teoretiskt uttryck för en militär organisations uppfattningar kring hur krigföring förstås, förbereds och genomförs. För att förstå en doktrins påverkan till fullo krävs en förståelse för den kontext doktrinen är skapad i, vilken påverkas av olika kulturella, akademiska, sociala och strategiska influenser (Jackson 2013, ss. 6, 87). Doktrin ses i studien som ett konceptuellt teoretiskt stöd snarare än en manual för agerande i olika situationer.

1.6 Disposition

I studiens första kapitel återfinns studiens problemformulering, syfte, avgränsningar och centrala begrepp. I det andra kapitlet presenteras en forskningsöversikt kring doktriner och problemhantering samt en diskussion kring studiens vetenskapliga bidrag. Följande två kapitel beskriver studiens teoretiska ramverk, Cynefin-ramverket, valda metoder för undersökningen samt den operationalisering av det teoretiska ramverket som ligger till grund för studiens analys. Båda kapitlen avslutas med en teori- respektive metoddiskussion.

I studiens femte kapitel genomförs analys och jämförelse av valda doktriner utifrån tidigare framtaget analysverktyg och avslutas med att resultaten från analysen presenteras. Resultaten diskuteras och slutsatser, reflektion samt förslag till fortsatt forskning presenteras i studiens sjätte kapitel.

2. Forskningsöversikt

I kapitlet presenteras tre, för studien, centrala forskningsområden: doktriners betydelse och utformning, hantering av olika sorters problem samt doktriners förhållande till komplexa problem. Kapitlet avslutas med att uppsatsens inom- och utomvetenskapliga forskningsbidrag diskuteras.

2.1 Forskning kring doktriners betydelse och utformning

Trots en djup militär övertygelse om doktriners betydelse är forskningen kring doktriner relativt knapphändig och den forskning som finns är främst inriktad på den förväntade effekten av doktriner, innehållet i specifika doktriner eller varför liknande stater väljer att utforma doktriner på olika sätt (Ångström & Widen 2016, s. 200). Forskningen har dock olika perspektiv och vetenskapliga utgångspunkter, vilket leder till diskrepans mellan resultaten av forskningen. Nedan beskrivs och sammanfattas ett urval av forskningen.

Militära doktriner utgör en kritisk del av en stats nationella säkerhetspolitik enligt Barry R. Posen. Doktrinerna kan delas in i offensiva, defensiva eller avskräckande doktriner och dessa inriktningar påverkar internationella relationer samt sannolikheten för och utformningen av kapprustningar och krig (Posen 1984, ss. 13–16). Enligt Posen har en doktrin fyra huvudsakliga syften: att förbereda militära organisationer för krig, att förklara för samhället varför organisationen finns till och vad organisationen gör, att utgöra ett gemensamt konceptuellt ramverk för militära chefer samt att framhålla organisationens värderingar för att motivera personalen. Doktriner bidrar till att hantera osäkerheter som finns i både krigföring och i gränslandet mellan krig och fred (Posen 2016, ss. 160, 166).

Enligt Elizabeth Kier förstås doktriners utformning bäst utifrån ett kulturellt perspektiv. De civila och militära delarna av samhällets egen kultur och uppfattningar påverkar vilka strategiska val som görs vid val av doktrinär inriktning. Det kulturella perspektivet kan också förklara varför liknande stater i samma kontext väljer att utforma sina doktriner på olika sätt (Kier 2017, ss. 140–143).

Harald Høiback menar att doktriner utgör en organisatorisk konceptuell kompass och baseras på tre olika delar: teori, kultur och auktoritet. Dessa delar behöver inte vara lika starkt betonade i varje doktrin, utan anpassas efter doktrinens syfte. Teori i doktrinen är centralt för att förklara och övertyga varför doktrinens metoder är bättre än andra tillgängliga metoder. Vilken teori doktrinen grundar sig på skiljer sig dock beroende på kontext och vilken syn på kunskap den

aktuella organisationen har. För att få effekt av en doktrin behöver den aktuella kontextuella kulturen tas i beaktande för att påverka organisationen. Den auktoritära delen av doktriner skapar vägledning och avgränsningar för kollektivet (Høiback 2011, ss. 883–887).

Høiback redogör utifrån ovanstående delar och balansen mellan dessa element, för tre idealtyper av doktrin: ett verktyg för förändring, ett verktyg för ledning eller ett verktyg för utbildning. En doktrin för förändring beskriver för organisationen om vad som skall eller bör ske. En doktrin för ledning syftar till att minimera friktioner och samordna verksamheten. En doktrin för utbildning baseras till stor del på grundläggande kunskap och kan använda historiska exempel för att utbilda organisationen (Høiback 2011, ss. 888–894).

Jan Ångström och Jerker Widen utvecklar Høibacks teorier genom att tillföra ytterligare en idealtyp av doktrin: verktyg för signalering. En sådan doktrin kommunicerar organisationens vilja både internt, inom exempelvis den militära myndigheten eller i det nationella styrelseskicket och externt mot omvärlden (Ångström & Widen 2016, ss. 202–204). Författarna kritiserar Høibacks hållning till doktriner och menar att doktriner istället bör bedömas utifrån ett konstruktivistisk perspektiv. Krig är föränderligt och det går inte i förväg bedöma en doktrins kvalitét. Genom att se doktriner som uttryck för en organisations övertygelser och tro snarare än manualer för genomförandet av militära aktiviteter skapas nya möjligheter för utveckling och analys av doktriner (Ångström & Widen 2016, ss. 201–210).

Aaron Jackson delar in militära doktriner i fyra olika skolor eller kategorier utifrån innehåll och doktrinens förhållande till ontologi: (1) tekniska manualer kring handhavande och teknik, (2) taktiska manualer och reglementen för förband, (3) operativa manualer som ger vägledning för att genomföra militära operationer samt (4) strategiska manualer som förklarar valda strategier, den aktuella kontexten och relationen till den politiska nivån (Jackson 2013, s. 11). Detaljnivån blir med andra ord lägre och mera abstrakt ju högre upp doktrinen placerar sig i kategorierna.

Enligt Jackson (2013, s. 59) präglas doktriner, oavsett kategori, av en ontologisk realism. Jackson menar dessutom att flertalet av dagens doktriner har en positivistisk syn på kunskap som förespråkar rationalitet och objektivitet. Denna syn har dock förändrats på grund av dels doktriners misslyckade försök att skapa vägledning i de senaste decenniernas krigföring, dels ökade föreställningar om behovet av att implementera komplexitets- och kaosteori i doktriner. Enligt Jackson är det en ökande mängd av dagens doktriner som anammar en mera anti-positivistisk syn, genom bland annat designtänkande (Jackson 2013, ss. 65, 70). En anti-positivistisk syn på kunskap innebär att forskningsresultat behöver ses i ljuset av forskarens

kunskaper och erfarenheter. I linje med det kan inte krigföring studeras fullständigt objektivt utan tolkas av aktörerna utifrån deras perspektiv. Doktriner med en sådan kunskapssyn behöver i högre grad acceptera och använda sig av kulturella faktorer och mänsklig vilja, snarare än att ignorera eller kringgå dessa faktorer (Jackson 2013, ss. 74–89).

Forskningen visar att militära doktriner är en del av den nationella säkerhetsstrategin och kan, beroende på målgrupp och kontext, utformas för olika syften. Återkommande i forskningen är doktriners roll som en konceptuell kompass eller ramverk för den militära organisationen och doktriners betydelse för att signalera en militär organisations uppfattningar och övertygelser. Forskningen visar också att kulturella aspekter i en organisation, bland annat synen på kunskap och flexibilitet, påverkar hur doktrinen utformas och hur den används i organisationen.

2.2 Forskning kring identifiering och hantering av komplexa problem

För att identifiera och tydliggöra vissa svårhanterliga problem inom sociala system presenterade Horst Rittel och Melvin Webber begreppet *wicked problems*, som till skillnad från problem inom naturvetenskapen, inte kan definieras eller lösas fullt ut. Dessa skillnader gör det också omöjligt att angripa problemet utifrån ett traditionellt naturvetenskapligt synsätt (Rittel & Webber 1973, ss. 159–160). Enligt författarna har *wicked problems*, trots att varje problem ses som unikt, ett antal gemensamma egenskaper. Bland annat saknar denna typ av problem en definitiv problemformulering, då en sådan formulering kräver en lösning för att till fullo förstå problemet. Dessutom kan möjliga lösningar på problemen inte klassificeras som rätt eller fel, utan bedöms som mer eller mindre bra eller dåliga. På grund av konsekvenserna av en lösning och problemets unika egenskaper kan inte en lösning prövas på förhand utan varje försök påverkar det aktuella systemet, vilket kan leda till att nya *wicked problems* skapas (Rittel & Webber 1973, ss. 160–164).

Ett *wicked problem* kan återfinnas i alla kontexter där aktörer har skilda perspektiv eller åsikter. Aktörernas perspektiv på kontexten och problemet i sig kommer påverka hur lösningen utformas. På grund av problemens karaktäristik finns det inga generella metoder för att lösa problemen, de unika problemen kräver unika lösningar. Det finns dock, enligt Tim Grant, metoder som utvecklats för att belysa problemets natur och ursprung, exempelvis kognitivt designtänkande (Grant 2020, s. 7).

En annan modell för hantering av problem i olika kontexter står Cynefin-ramverket (Kurtz & Snowden 2003; Snowden & Boone 2007) för. Ramverket är skapat för att förstå problem och deras kontextuella sammanhang och kan stödja beslutsfattande i situationer med olika grader

av osäkerhet. Ramverket består av fem olika domäner: den enkla, komplicerade, komplexa, kaosartade och osäkerhetsdomänen, där problem kan befinna sig i (Kurtz & Snowden 2003, ss. 468–469; Snowden & Boone 2007, s. 4). Jämfört med Rittel och Webbers (1973) *wicked problems* finns likheter i Cynefin-ramverkets oordnade komplexa och kaosartade domäner. Beskrivningen av ramverket och dess teorier utvecklas i nästkommande kapitel.

Det finns en risk, enligt Gökçe Sargut och Rita Gunther McGrath, att komplicerade system misstas för komplexa. Komplicerade system kan innehålla många delelement, men dessa element agerar enligt förutbestämda mönster och kan vara förutsägbara. Komplexa system däremot kan innehålla element som i sig agerar enligt förutbestämda mönster, men relationen mellan elementet förändras ständigt. De komplexa systemens natur gör att det är omöjligt för en enskild aktör att överblicka hela systemet och konsekvenser av ett eventuellt handlande är svåra förutspå (Sargut & McGrath 2011, ss. 4–6). I forskarnas beskrivning av komplexa system finns det, liksom i Cynefin-ramverkets komplexa domän, kausala samband mellan orsak och verkan, men dessa kan på grund av mängden element och aktörer endast identifieras och kategoriseras i efterhand (Kurtz & Snowden 2003, s. 469; Sargut & McGrath 2011, ss. 4–5).

Roberto Poli menar att orsakerna till komplicerade problem kan urskiljas separat, och därmed hanteras var för sig. Orsakerna till ett komplext problem kan däremot inte urskiljas separat, utan dessa måste hanteras som ett helt system (Poli 2013, s. 142). Enligt Poli är komplexa system den normala sorten av system, då alla sociala och levande system är komplexa. Komplicerade system däremot är ovanliga och i hög grad specifika. Metoder, från bland annat fysiken, för att hantera komplicerade problem kan, på grund av skillnaderna mellan systemens uppbyggnad, inte användas för att hantera eller skapa lösningar på komplexa problem (Poli 2013, s. 145).

Två återkommande teman återfinns i forskningsöversikten rörande identifiering och hantering av olika sorters problem. För det första kan problem delas upp i två huvudsakliga kategorier: problem där orsak och verkan kan förutses och problem där detta samband är svårare att identifiera. Den första kategorin har formen av ordnade och enklare problem, medan den andra kan betecknas som oordnade och komplexa problem. För det andra återkommer flera forskare till att verktyg och metoder utvecklade för en kategori av problem inte kan nyttjas för att lösa andra sorters problem.

2.3 Forskning kring doktriner och komplexa problem

Denna undersökning kombinerar genom sin frågeställning de två tidigare beskrivna forskningsområdena. I följande avsnitt presenteras närliggande befintlig forskning kring hur

doktriner förhåller sig till komplexa problem och det dilemma som uppstår kring att anpassa doktriner efter olika former av problem.

2.3.1 Doktriners förhållande till komplexa problem

Tim Grant har undersökt ett större antal organisationers ledningsdoktriner utifrån bland annat Jacksons (2013) kategorisering av doktriner och hur dessa doktriner hanterar komplexa och kaosartade problem. Grant menar att doktriner behöver vara positivistiska för att hantera problem i fysiska domäner, men samtidigt ha en anti-positivistisk ansats för att hantera andra sorters problem i sociala domäner (Grant 2020, s. 4). Resultaten av Grants undersökning visar på att även om doktrinerna generellt diskuterar termer som osäkerhet, komplexitet och kaos finns inget tydligt skifte mot mera anti-positivistiska ansatser (Grant 2020, s. 19).

I en fortsatt studie undersöker Grant hur Cynefin-ramverket kan stödja framtida utveckling av ledningsdoktriner och därmed bättre stödja beslutsfattare att hantera komplexitet och kaos. Resultaten av undersökningen visar att ramverket är en lämplig grund för utveckling av doktriner och renderar i en innehållsförteckning anpassad efter Cynefin-ramverket för framtida doktriner. Dessutom kommer Grant fram till att strukturen i en organisation kan vara hierarkisk oaktat vilken sorts problem som hanteras, men däremot behöver kommunikationsmönster och beslutsprocesser vara kontextberoende (Grant 2021, ss. 12–14).

Ben Zweibelson undersöker inte direkt doktriners hantering av komplexa problem men författaren menar att komplexa problem inte kan hanteras med det som han kallar linjärt tänkande, utan det krävs icke-linjära ansatser för att kunna hantera problemen. Trots detta fortsätter militära organisationer att nyttja traditionella, väl beprövade, planeringsmodeller som kan leda till alltför omfattande och invecklade operationsplaner (Zweibelson 2015, ss. 360–370). Begränsningar i bland annat doktriner, hierarkiska strukturer och utbildning samt inskränkta uppfattningar kring krigföring kan tvinga militära organisationer till traditionella metoder präglade av linjär casualitet, då organisationerna inte kan föreställa sig andra sätt att hantera situationerna. I stället krävs det, enligt Zweibelson, ett reflektivt förhållningssätt kring kontextens komplexitet för att upptäcka nya metoder (Zweibelson 2015, ss. 370–371).

Ett sätt att öka doktrinära möjligheter till hantering av komplexa problem kan, enligt Charles Cleveland, James Linder och Ronald Dempsey (2016, ss. 16–18) vara att införa en mänsklig krigföringsdomän och utveckla metoder för att agera i denna domän. En sådan krigföringsdomän definieras av Cleveland m.fl. (2018, ss. 150–157) som en kognitiv domän där människor, aktörer och deras olika intressen möts. Cleveland, Linder och Dempsey (2016,

ss. 16–18) menar att sådana doktrinära förutsättningar kan leda till synergieffekter mellan olika domäner och bidra till att hantera svårhanterade problem.

Forskningsläget kring doktriner och komplexa problem visar att doktriner behöver förändras för att bättre möta konflikter i en komplex kontext, vilket exempelvis Jackson (2013, ss. 65, 70), Zweibelson (2015, ss. 370–371) och Grant (2020, ss. 18–19) menar. Men forskning kring hur väl dagens doktriner möter teoribildning kring komplexitet är dock relativt ovanlig. Med undantag för Grant (2020; 2021) har inte några sådana undersökningar kunnat återfinnas.

2.3.2 Doktrindilemmat

Även om forskning visar på ovanstående betydelse av doktriner och behovet av anpassning finns det en debatt kring risken med att använda sig av dem, då vissa menar att doktriner inte kan anpassa sig till krigföringens dynamik och att användandet av doktriner riskerar att leda till nederlag (Høiback 2016, ss. 190–191).

Utformningen av doktriner innebär ett dilemma mellan användbarhet och förutsägbarhet. En alltför rigid och beskrivande doktrin kan leda till att initiativ och kreativitet hämmas, samtidigt som en motståndare kan förutse hur den militära organisationen kan tänkas agera i olika situationer. Motsatsen, där doktrinen inte ger tillräckligt med styrningar, riskerar att göra doktrinen verkningslös och överflödig. Doktriner behöver enligt Wayne Hughes Jr därför utformas med komplexitetsteorier som grund för att hantera nya idéer inom ett gemensamt ramverk och bör vara normativa snarare än deskriptiva (Hughes Jr 1995, ss. 11–12).

Jackson menar att en doktrinär utveckling mot mera anti-positivistiska doktriner kan leda till ett antal problem som behöver hanteras. Bland annat kan både förståelse för och användbarheten av sådana doktriner försvagas om inte doktrinen kunskapssyn överensstämmer med användarens. Dessutom finns det en risk för att nyare begrepp, som komplexitet eller designtänkande, används felaktigt om inte doktrinskaparna inser innebörden och ursprunget av begreppen (Jackson 2013, s. 91).

Doktrindilemmat ligger därför i att utforma en doktrin som är tillräckligt användbar för målgruppen, samtidigt som den inte får skapa en förutsägbarhet eller hämma initiativ. Utvecklingen av konflikter och krigföring kräver dock att doktriner anpassas efter olika former av problem och att organisationens kunskapssyn och syn på verkligheten överensstämmer med doktrinen.

2.4 Studiens forskningsbidrag

Det förefaller enligt forskningsöversikten finnas en forskningslucka kring doktriners utformning relaterat till teorier kring hantering av komplexa problem. Genom att kombinera forskning kring hantering av komplexa problem (utifrån Cynefin-ramverket av Kurtz & Snowden 2003; Snowden & Boone 2007) med tidigare forskning kring doktriners betydelse och utformning (främst Høiback 2011; Jackson 2013; Ångström & Widen 2016) bidrar studiens analys och resultat till kunskap kring doktriners förmåga att hantera komplexa problem i dagens (och troligtvis morgondagens) konflikter. Dessutom bidrar studiens operationalisering och analys till att utveckla och till del pröva Cynefin-ramverket som ett analysverktyg, vilket kan användas vid fortsatt forskning.

Genom att undersöka hur väl, och vilka faktorer som kan bidra till doktriners hantering av komplexa problem skapar dessutom studien ett utomvetenskapligt bidrag. Detta genom att bidra med kunskap och slutsatser som kan användas för framtida doktrinutveckling inom exempelvis Försvarmakten.

3. Teori

Kapitlet omfattar en beskrivning Cynefin-ramverket utifrån dess domäner och beslutsmodeller samt en diskussion kring teoribildningen och dess relevans för undersökningen.

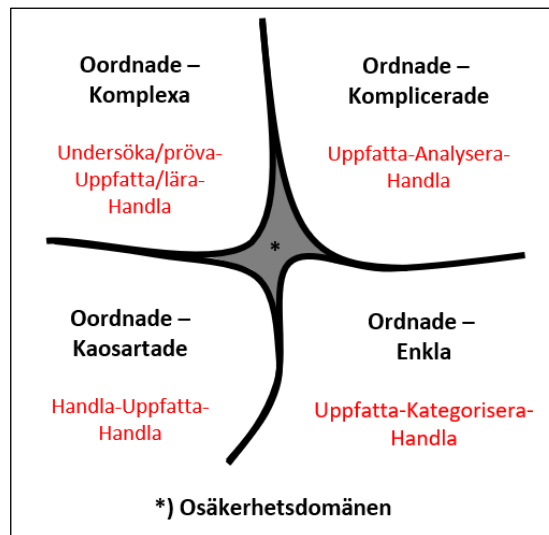
3.1 Cynefin-ramverket

3.1.1 Allmänt om ramverket

Cynefin-ramverket (walesiska för ungefär hemvist eller livsmiljö, uttalas kuh-NEV-in) är skapat för att stödja beslutsfattning och för att ge ökade möjligheter att förstå den aktuella kontexten, snarare än att kategorisera problem, skapa logiska förklaringsmodeller eller verifiera empiriska undersökningar. Ramverket stödjer beslutsfattare och deras förmåga att förstå och bättre hantera olika sorters problem och kontexter. Det kan också stödja individer och organisationer att skapa en gemensam bild av ett problem och skapa nya sätt att angripa problem (Kurtz & Snowden 2003, s. 468; Snowden & Boone 2007, s. 2). Utformningen av Cynefin-ramverket kan bidra till förståelse kring hur mänskliga interaktioner och andra situationsspecifika dynamiska element påverkar kontexten och de problem som uppstår i den, snarare än att kategorisera olika typer av problem (Kurtz & Snowden 2003, s. 465; Snowden & Boone 2007, ss. 1–2).

Ramverket utmanar tre grundläggande antaganden som skaparna Kurtz och Snowden anser präglar teorier kring beslutsfattande. För det första utmanas antagandet om att det alltid finns ett samband mellan orsak och verkan i mänskligt samspel. För det andra utmanas antagandet om att människor alltid gör rationella val för att minimera förlust och maximera vinst. Till sist utmanar ramverket antagandet om att händelser alltid är resultatet av ett avsiktligt beteende. Dessa tre antaganden är, enligt författarna, giltiga i vissa kontexter men är inte universellt gångbara (Kurtz & Snowden 2003, ss. 462–463).

Cynefin-ramverket baseras på fem kontextuella domäner: den *enkla* (ordnad), den *komplicerade* (ordnad), den *komplexa* (oordnad), den *kaosartade* (oordnad) samt *osäkerhetsdomänen*. I de ordnade domänerna finns ett tydligt upptäckbart samband mellan orsak och verkan vilket saknas i de oordnade domänerna, där istället framväxande mönster påverkar förståelsen för kontexten (Kurtz & Snowden 2003, s. 465; Snowden & Boone 2007, s. 4). Osäkerhetsdomänen förklarar de konflikter som uppstår mellan beslutsfattare som uppfattar ett problem utifrån olika perspektiv. Genom samarbete kan denna domän reduceras och konsensus kring hantering av problemet skapas (Kurtz & Snowden 2003, ss. 469–470).

Figur 1. Författarens figur över Cynefin-ramverket med dess domäner och beslutsmodeller utifrån Snowden och Boone (2007, s. 4). Det gråfärgade området utgör osäkerhetsdomänen.

Gränserna mellan de olika domänerna är viktiga element för att förstå rörligheten mellan olika kontexter. Ett problem kan flyttas till en annan domän, men då krävs det bland annat att modeller för både ledarskap och beslutsfattning ändras. En förflyttning kan därmed skapa möjligheter till dynamisk hantering av vissa problem, exempelvis när en organisation lär sig efter hand och kan flytta delar av ett komplext problem till den komplicerade domänen (Kurtz & Snowden 2003, ss. 474–477).

3.1.2 De ordnade domänerna

Den enkla och den komplicerade domänen utgör de två ordnade domänerna. I dessa domäner ses helheten som summan av alla ingående delar av ett problem eller situation, och optimering av varje del för sig bidrar till ökad total optimering (Kurtz & Snowden 2003, ss. 466, 468).

Den ordnade enkla domänen präglas av stabilitet och ett observerbart förhållande mellan orsak och verkan. Lösningar på problem är ofta självklara och möter litet motstånd inom organisationen vid genomförandet. Aktiviteter och problem i den enkla domänen är ofta starkt processinriktade och har ofta tydliga manualer. Aktörer på olika nivåer har den information som krävs för att hantera den aktuella situationen utifrån tidigare kända mönster och tillämpningar (Snowden & Boone 2007, ss. 2–3). I denna domän är det vanligast att organisationer har en stark koppling mellan central ledning och övriga organisatoriska delar, medan den inbördes kopplingen mellan dessa delar är svagare (Kurtz & Snowden 2003, s. 470).

I den ordnade komplicerade domänen finns det ett tydligt samband mellan orsak och verkan, men sambandet kan inte uppfattas av alla. I stället behövs expertkunskap för att synliggöra sambandet. För att hantera komplicerade problem krävs det därför experter som kan utföra analyser av problemet och som kan förstå och förutspå konsekvenserna av ett visst handlande i flera olika led. Till skillnad från den enkla domänen kan det, i den komplicerade domänen, finnas flera möjliga handlingsalternativ som är lämpliga för hantering av problemet (Snowden & Boone 2007, ss. 3–5).

I den komplicerade domänen krävs det att kopplingen mellan en central ledning och organisationens övriga beståndsdelar är stark. Samtidigt kommer kopplingen mellan de olika organisationsdelarna även den vara stark, bland annat på grund av den inbördes interaktion som experterna behöver utöva för analys av problemet. Detta kan bidra till stabilitet och robusthet inom organisationen i den aktuella situationen (Kurtz & Snowden 2003, s. 470).

I en militär kontext kan ett problem i den enkla domänen exemplifieras med ett problem som hanteras inom ramen för en stående instruktion som grundar sig på tidigare erfarenheter, som en förflyttning av ett förband mellan två platser med förbandets egna resurser. Planering av en gemensam militär operation med flera ingående delar, men mot en motståndare som agerar enligt ett tidigare mönster kan utgöra ett exempel på ett problem i den komplicerade domänen. I en sådan situation krävs analyser och expertkunskap. Dessutom finns troligtvis flera tänkbara lösningar på hur operationen kan genomföras.

3.1.3 De oordnade domänerna

I de två dynamiska oordnade domänerna, den komplexa och den kaosartade, kommer varje handlande eller inblandning påverka naturen i det aktuella systemet. I en sådan dynamik kan inte ordning skapas, men det är möjligt att kartlägga mönster och samband. Varje försök till att förstå problemen i de oordnade domänerna kan ses som en påverkan, och likväl kan varje påverkan ses som ett försök till att förstå problemet. På grund av domänernas dynamik krävs det ofta att vissa element suboptimeras för att optimera helhetslösningen (Kurtz & Snowden 2003, s. 466).

I den oordnade komplexa domänen finns det, som i de ordnade domänerna, ett samband mellan orsak och verkan. Skillnaden är dock att detta samband inte kan upptäckas förrän i efterhand. Det är därför möjligt att i efterhand logiskt förklara ett resultat av ett handlande i den komplexa domänen, men resultatet kan inte förutses. Skaparna av ramverket exemplifierar den komplexa

domänen med en regnskog med dess ingående ekosystem och den mänskliga påverkan på dessa system (Snowden & Boone 2007, s. 5).

Mängden element och deras inbördes relationer är i den komplexa domänen för många för att kategorisera eller analysera. Genom att experimentellt undersöka den komplexa kontexten kan dock vissa mönster och modeller för att hantera problem i domänen framträda. Komplexiteten medger dock inte att dessa mönster sätts in i strukturerade processbaserade beslutsmodeller, då detta kan leda till att nya komplexa mönster skapas. Komplexiteten leder också till en osäkerhet om de mönster som framträder kommer upprepas, då alla bakomliggande faktorer inte kan skönjas. Därför är det inte tillräckligt att förlita sig på metoder och verktyg baserade på historiska händelser och mönster i en komplex kontext, då dessa inte förbereder organisationen på oväntade händelser (Kurtz & Snowden 2003, s. 469; Snowden & Boone 2007, s. 5).

I den komplexa domänen behöver beslutsfattare undersöka kontexten och följa de vägar och möjligheter som uppstår. Sådana metoder kan vara tidsödande, och vägen mot målet är inte alltid tydlig. Det krävs därför både tålamod och tolerans för misstag för att hantera problem i den komplexa domänen. För att bättre hantera komplexa kontexter behöver diskussion och oliktankande inom organisationen uppmuntras (Snowden & Boone 2007, ss. 5–6). För en organisation innebär en komplex kontext svagare kopplingar mellan den centrala ledningen och organisationens olika beståndsdelar, medan de inbördes kopplingarna mellan beståndsdelarna behöver vara starka för att kunna interagera effektivt (Kurtz & Snowden 2003, s. 470).

I den oordnade kaosartade domänen finns inga samband mellan orsak och verkan. Den turbulenta miljön omöjliggör för mönster och modeller att framträda och därmed finns det ingen anledning till att söka efter rätta svar eller lösningar i domänen. Det krävs därför agerande för att först förflytta problemet till någon av de övriga domänerna, för att därefter använda den domänens beslutsmodell (Snowden & Boone 2007, ss. 5–6). I den kaosartade domänen är alla kopplingar, både mellan en central ledning och övriga beståndsdelar inom organisationen svaga (Kurtz & Snowden 2003, s. 470).

Snowden och Boone (2007, ss. 5–6) exemplifierar den kaosartade domänen med den efterföljande situationen efter terrorattentaten i New York 2001. För en militär organisation kan hybridkrigföring eller krigföring via olika ombud ses som problem i en komplex kontext, där mängden aktörer och dess inbördes relationer skapar en svåröverblickbar dynamik.

3.1.4 Beslutsmodeller

Respektive domän har, utifrån sin särskilda karaktäristik, egna beslutsmodeller som är skapade för att stödja beslutsfattare som hanterar problem i den aktuella domänen. Då problem kan röra sig mellan domäner behöver beslutsfattare vara beredda att ompröva valda beslutsmodeller och ändra sitt ledarskap (Snowden & Boone 2007, s. 7). Beslutsmodellernas svenska översättning nedan är hämtad från Doktrin för Gemensamma Operationer (Försvarsmakten 2020, ss. 105–107) och framgår även av Figur 1.

I den ordnade enkla domänen är beslutsmodellen: *Uppfatta – Kategorisera – Handla*. Beslutsfattaren behöver också kontrollera att rätt processer finns tillgängliga, delegera rätt mandat och föra en direkt och tydlig kommunikation (Snowden & Boone 2007, ss. 2–3).

Beslutsmodellen i den ordnade komplicerade domänen är: *Uppfatta – Analysera – Handla*. För hantering av komplicerade problem behöver en beslutsfattare nyttja expertkunskap och lyssna på olika, ibland motstridiga, råd innan beslut fattas. Beslutsmodellen kan leda till en tidsmässig utdragen process vilket innebär en ständig balansgång mellan att fatta ett beslut och att invänta ytterligare svar (Snowden & Boone 2007, ss. 4–5).

I den dynamiska oordnade komplexa domänen är beslutsmodellen: *Undersöka/pröva – Uppfatta/Lära - Handla*. För att hantera problem i en komplex kontext krävs det att beslutsfattare skapar förutsättningar för ett undersökande klimat som kan få mönster och modeller att framträda. Interaktion och kommunikation inom organisationen behöver vara omfattande, likväl som att oliktankande behöver uppmuntras för att hantera problem i den komplexa domänen (Snowden & Boone 2007, s. 5).

För att hantera problem i den oordnade kaosartade domänen krävs det att beslutsfattare nyttjar modellen: *Handla – Uppfatta – Handla*. För beslutsfattare innebär detta att finna vad som fungerar för tillfället och snabbt agera för att återbringa ordning. Kommunikationen inom organisationen behöver vara rak och tydlig (Snowden & Boone 2007, ss. 5–6).

När ett problem hamnar i osäkerhetsdomänen tenderar hanteringen av problemet baseras på den beslutsmodell från de övriga domänerna som den enskilde individen känner sig mest trygg med (Kurtz & Snowden 2003, ss. 469–470). Individens preferenser och perspektiv kan därmed göra att samma problem hanteras med olika eller fel sorts beslutsmodeller, då konsensus kring problemets kontext och art saknas.

3.1.5 Sammanfattning av teorin

Cynefin-ramverket utgör ett verktyg för att förstå och skapa mening i olika kontexter där mänskligt interagerande förekommer. Ramverket är skapat för att stödja framför allt beslutsfattare att bättre förstå kontexter och hur problem i dessa kontexter eller domäner bör hanteras. Ramverket består av totalt fem domäner: den ordnade enkla, den ordnade komplicerade, den oordnade komplexa, den oordnade kaosartade samt osäkerhetsdomänen, vilkas egenskaper sammanfattas i Tabell 1. De fyra förstnämnda domänerna har alla sin egen karaktäristik och skiljer sig främst genom hur sambandet mellan orsak och verkan uppträder. Osäkerhetsdomänen förklarar de konflikter som uppstår mellan individer som uppfattar ett problem utifrån olika perspektiv och saknar karaktäristik samt beslutsmodeller. Domänernas olikheter innebär att problem behöver hanteras på olika sätt i respektive domän och därför har varje domän en egen beslutsmodell för att stödja beslutsfattande.

Tabell 1. Sammanfattning av Cynefin-ramverkets domäner samt deras unika egenskaper och beslutsmodeller.

Domän	Karaktäristik	Samband mellan orsak och verkan	Beslutsmodell	Struktur och kopplingar	
				Ledning - organisation	Inbördes i organisationen
Ordnade - Enkla	Stabilitet Processororienterat	Finns och är synliga.	Uppfatta- Kategorisera- Handla	Starka	Svaga
Ordnade - Komplicerade	Analytiskt Flera möjliga handlingsalternativ. Experter	Finns, men kan endast upptäckas med hjälp av expertkunskap.	Uppfatta- Analysera- Handla	Starka	Starka
Oordnade - Komplexa	Dynamiskt med många element och relationer – går ej att överblicka eller analysera fullt ut.	Finns, men kan först upptäckas i efterhand och upprepas inte.	Undersöka/pröva- Uppfatta/lära- Handla	Svaga	Starka
Oordnade - Kaosartade	Turbulent Inga rätta svar eller lösningar.	Samband mellan orsak och verkan finns ej.	Handla- Uppfatta- Handla	Svaga	Svaga
Osäkerhet	-	-	Utifrån individers tidigare preferenser.	-	-

3.2 Diskussion kring teorin och dess relevans för studien

Grant (2020, s. 10) menar att Cynefin-ramverket passar in i både positivistiskt och anti-positivistiskt tänkande. De ordnade domänernas rationalitet kan ses som positivistisk och de oordnade domänernas frånvaro av sådan rationalitet skapar förutsättningar för anti-positivistiska förhållningssätt. Denna breda utgångspunkt tillsammans med teorins allomfattande ansats att hantera alla sorters kontexter av mänskligt interagerande gör att teorin bedöms som det Lotte Rienecker och Peter Stray Jørgensen (2018, s. 176) beskriver som en teori med stor spännvidd. En sådan teoris förklaringskraft visualiseras ofta, likt Cynefin-ramverket, med modeller och beskriver fenomen utifrån generella termer som är giltiga i alla förhållanden. Nackdelen med en stor spännvidd kan vara att användning inom specifika områden begränsas. I fallet med Cynefin-ramverket är beslutsmodellerna generella och deras användbarhet i specifika beslutssituationer kan utifrån deras enkelhet ifrågasättas. Modellerna behöver preciseras för den unika kontexten för att ge ett tillräckligt stöd.

Ramverket är inte skapat för analys utan är tänkt att stödja beslutsfattare med att förstå olika kontexter och bidra med beslutsmodeller. Det finns dock exempel där Cynefin-ramverket har operationaliserats för att analysera doktriner och militära metoder (exempelvis Grant 2021; Hallberg 2021). Teoribildningen ses därför som möjlig att operationalisera till ett verktyg för att analysera doktriners förutsättningar för problemhantering inom olika kontexter.

Cynefin-ramverket är ursprungligen skapat för att stödja ledare inom affärsvärlden, men används också i militära kontexter (Snowden & Boone 2007, ss. 1–2). Cynefin-ramverket förekommer i flertalet artiklar och publikationer med krigsvetenskaplig inriktning. Bland annat diskuterar David Ellis, Charles Black och Mary Ann Nobles (2019) och Thomas Kopsch och Amos Fox (2016) ramverkets användbarhet för att öka effektiviteten inom olika amerikanska militära organisationer. Ramverket återfinns också som en bilaga i ett konceptuellt brittiskt doktrinunderlag (UK MoD 2017, ss. 47–48) som studerar hur ledning av militära operationer kan genomföras i en komplex konfliktmiljö. Teoribildningen och ramverkets beslutsmodeller förekommer dessutom i Doktrin för Gemensamma Operationer (Försvarsmakten 2020, ss. 105–107). Cynefin-ramverkets förekomst i litteratur med militär anknytning visar på en relevans att nyttja teorin som grund för analys av militära doktriner. Dock kan ramverkets förekomst i en av studiens analyserade doktriner påverka analysresultatet. Genom att studera hur väl, i stället för om, doktrinen är anpassad till teorin minimeras dock en sådan påverkan.

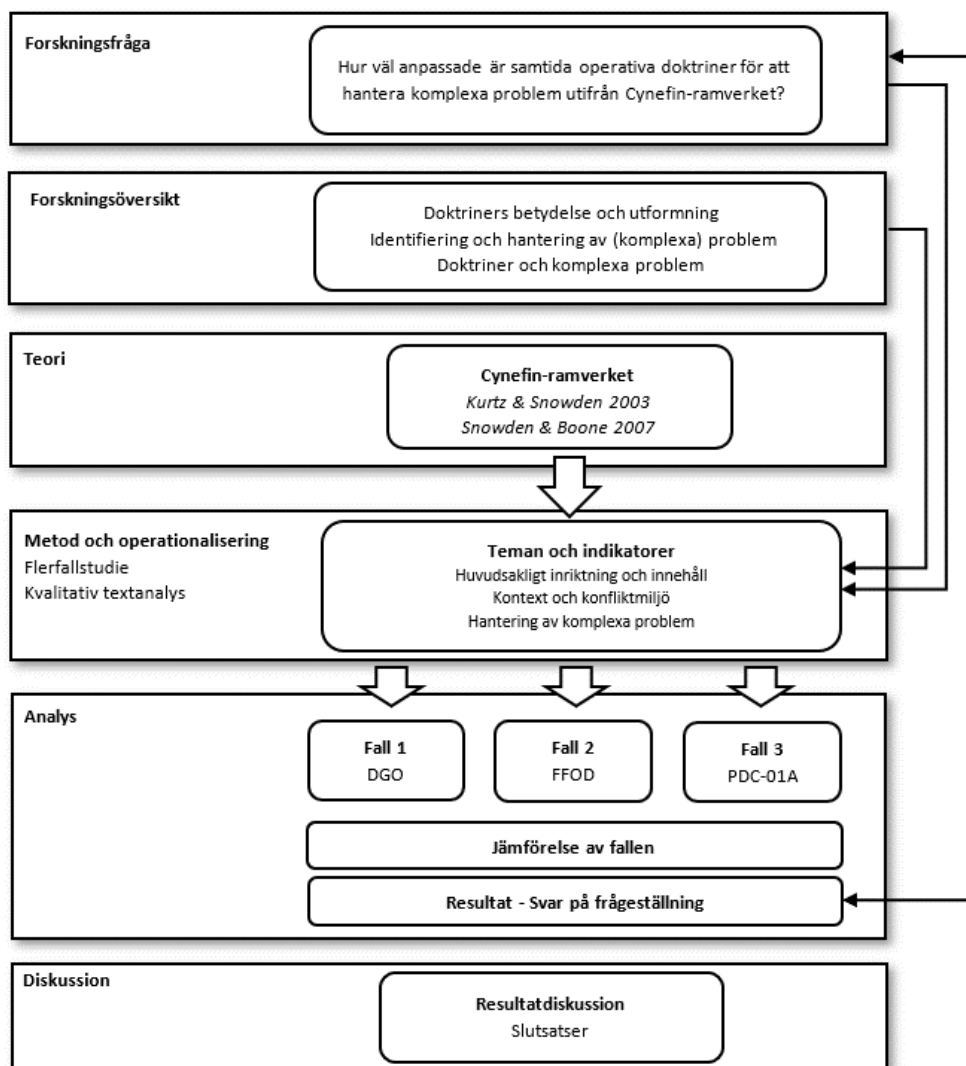
4. Metod

Följande kapitel omfattar studiens forskningsdesign, forskningsetiska överväganden, källkritik samt en metoddiskussion och avslutas med en operationalisering av tidigare presenterad teori till ett analysverktyg.

4.1 Forskningsdesign

4.1.1 Övergripande forskningsdesign

Undersökningen utgick från en redan befintlig teori (Cynefin-ramverket) och utifrån denna teori skapades ett begreppsstyrt analysverktyg för kvalitativ tolkning av empirin enligt det som Rienecker och Jørgensen (2018, s. 172) beskriver som deduktivt utvecklad metod. Undersökningen utgör därmed en teorikonsumerande kvalitativ analys med deduktiv ansats.

Figur 2. Schematisk bild över undersökningens forskningsdesign.

Studiens övergripande forskningsdesign, vilken framgår schematiskt av Figur 2, var en beskrivande jämförande flerfallstudie med en systematiserad kvalitativ textanalys av operativa doktriner. Grunden för undersökningens analys utgjordes av den operationalisering av teoriensansatsen som presenteras senare i detta kapitel. Respektive doktrin analyserades och därefter jämfördes de olika fallen tematiskt. Analyserna och jämförelsen ledde fram till ett resultat som besvarade undersökningens forskningsfråga, vilket genom en resultatdiskussion renderade i ett antal slutsatser.

4.1.2 Fallstudie

Studien genomfördes som en flerfallstudie av tre olika fall av operativa doktriner, vilka även utgjorde fallens analysenheter. I undersökningen användes teoriensansatsen som analysverktyg för att undersöka hur väl doktrinerna är anpassade till komplex problemhantering. Därmed utgör denna uppsats en beskrivande studie enligt Peter Esaiasson m.fl. (2017, s. 37). Genom studiens jämförelse av analysresultaten från fallen utgör den dessutom en jämförande fallstudie enligt Martyn Denscombes (2017, s. 59) beskrivning.

Som tidigare nämnts i undersökningens inledande kapitel valdes, utifrån studiens frågeställning, avgränsningar och omfattning, svensk, norsk samt spansk operativ doktrin som fall för den jämförande studien och de kvalitativa textanalyserna. Valet av den svenska doktrinen motiverades genom att fallet ökar den utomvetenskapliga relevansen för uppsatsen genom att bidra till kunskap för Försvarmakten kring sina egna doktriner. Sådan kunskap kan användas vid skapandet av framtida doktriner.

Valet av den norska doktrinen motiverades av norska likheter med den svenska militära organisationen och att länderna i stort delar säkerhetspolitisk kontext genom sin geografiska närhet och nära samarbete med NATO och USA. Analysen av den norska doktrinen förväntades därmed ge liknande resultat som för den svenska.

Valet av den spanska doktrinen baserades på tre olika faktorer. För det första befinner sig Spanien i en något annorlunda säkerhetspolitisk kontext än Sverige och Norge genom sitt geografiska läge. För det andra är doktrinen utgiven på engelska, vilket var en förutsättning för att kunna genomföra analysen. För det tredje visade det sig under undersökningens forskningsöversikt att den spanska doktrinen har valt att införa en kognitiv krigföringsdomän likt den mänskliga domän som Cleveland, Linder och Dempsey (2016, ss. 16–18) förespråkar. Dessa faktorer särskiljer doktrinen från de två övriga doktrinerna. Denna skillnad förväntades

ge ett annat analysresultat och bidra till ytterligare kunskap vid jämförelse av operativa doktriners förmåga att hantera komplexa problem.

4.1.3 Kvalitativ textanalys

Den systematiserande kvalitativa textanalysen baserades på Esaiassons m.fl. (2017, ss. 213–223, 227–228) riktlinjer kring sådana studier och syftade till att strukturerat ordna texternas innehåll och förenkla dessa. Riktlinjerna innebar att analysen utfördes genom att forskningsfrågan operationaliserades till teman med preciserade frågor (indikatorer) som ställdes till textmaterialet. De innebar också att analysen och tolkningen av texterna genomfördes på ett så transparent sätt som möjligt och redovisades med stöd av referat och citat i undersökningens analyskapitel.

Analysen av doktrinerna genomfördes i flera steg baserat på Esaiassons m.fl. (2017, ss. 228–231) beskrivning av genomförandet av kvalitativa textanalyser. Först genomfördes en översiktlig genomläsning av den analyserade doktrinen i syfte att skapa en förståelse för textens helhet. Sedan genomfördes upprepad djupläsning av doktrinen där varje genomläsning fokuserade på en av operationaliseringens delfrågor. Utifrån frågorna intressanta delar av doktrinerna markerades med färgkoder och samlades i ett enskilt dokument. När genomläsningen var klar analyserades de markerade delarna och vid behov tolkades eventuellt dolda eller bakomliggande budskap i textavsnitten. Delfrågan besvarades sedan i studiens analysdel. När samtliga delfrågor var besvarade sammanfattades analysen av doktrinen. Analysprocessen upprepades därefter för nästa fall (doktrin). Som sista steg i analysen jämfördes analysresultaten från de tre fallen utifrån operationaliseringens tre teman.

4.3 Forskningsetiska överväganden och källkritik

Inom ramen för undersökningen minimerades den forskningsetiska risken avseende integritetsintrång eller risk för skada genom en publicering (se David & Sutton 2016, ss. 109–111) av dels metodval i form av textanalys, dels genom att analysera officiella dokument med liten risk för skada för enskild författare.

Vid urvalet av doktriner beaktades Matthew David och Carole Suttons (2016, s. 163) kriterier autenticitet, trovärdighet, representativitet och mening. Då valda doktriner var gällande riktlinjer för den militära operativa nivån samt utgivna av statliga myndigheter ansågs kriterierna uppfyllda. Vid analys av doktriner behöver även doktrinens syfte, som exempelvis signaleffekt, beaktas då detta kan påverka innehållet. Detta faktum hanterades genom studiens

operationalisering där sådant eventuellt syfte belyses och att undersökningen fokuserade på doktrинens utformning i förhållande till Cynefin-ramverket och inte doktrинens nyttjande och effekt i organisationen.

För att utvärdera kvalitén vid valet av litteraturkällor för forskningsöversikt och teoribildning analyserades källornas trovärdighet, objektivitet, saklighet, transparens och aktualitet i enlighet med Rienecker och Jørgensen (2018, s. 217). Huvuddelen av litteraturen består av granskade vetenskapliga artiklar alternativt vetenskapliga böcker. Enstaka källor är av annat slag, exempelvis Grant (2020; 2021) som utgörs av konferensinlagor till ämnesrelaterade konferenser. För att sätta in studien i en aktuell pågående diskurs kring doktrинers utformning har även annat aktuellt material (exempelvis Cleveland m.fl. 2016; McFate 2019) använts.

Cynefin-ramverket, som utgör studiens centrala teoribildning, utvecklas ständigt. Därför kan aktualiteten i de valda artiklarna av Kurtz och Snowden (2003) samt Snowden och Boone (2007) ifrågasättas. Artiklarna uppfyller dock övriga källkritiska värderingsfaktorer och är frekvent citerade i annan samtida forskning.

4.4 Metoddiskussion

4.4.1 Validitet, generaliserbarhet och reliabilitet

Metodvalet flerfallstudie stärker undersökningens interna validitet då metoden skapar möjligheter till djup förståelse för fallen och ökar, enligt Robert K. Yin (2018, s. 61), förklaringskraften och möjligheten till välgrundade slutsatser. Avseende validiteten för de kvalitativa textanalyserna stärks denna genom att undersökningens teman och indikatorer operationaliseras från tidigare forskning och att dessa har en tydlig koppling mot studiens syfte och problemformulering enligt Esaiasson m.fl. (2017, s. 222). Genom att analysera flera fall med rimliga indikatorer ökar sannolikheten att studien verkligen undersöker det som skall undersökas och att resultaten visar på verkliga fenomen, vilket enligt David och Sutton (2016, s. 33) tyder på hög intern validitet.

Alexander George och Andrew Bennet (2005, s. 32) menar att fallstudier inte kan presentera generaliserbar kunskap från enstaka fall medan Bent Flyvbjerg (2006, ss. 224–228) menar att detta är ett vanligt missförstånd kring metoden. Då både Cynefin-ramverket och analyserade doktriner är kontextberoende har inte denna undersökning som uttryckligt mål att skapa allmängiltig generaliserbar kunskap. Den jämförande fallstudien kan dock finna gemensamma nämnare mellan olika doktrинers hantering av komplexa problem.

Undersökningens reliabilitet hanteras genom en transparent metodbeskrivning och en tydlig operationalisering då Yin (2018, ss. 42, 46) menar att så många av processerna som möjligt bör göras så explicita som möjligt. Eventuella bias och förkunskaper som kan påverka den tolkande analysen, hanteras främst genom ett analysverktyg baserat på tidigare forskning. I linje med den anti-positivistiska vetenskapssynen (jmf. Jackson 2013, s. 74) antas dock att omedvetna uppfattningar och bias också påverkar studiens resultat, men att öppenhet och spårbarhet i resonemangen stärker uppsatsens tillförlitlighet.

4.4.2 Metodval

Eftersom undersökningen har som syfte att beskriva hur väl operativa doktriner är anpassade för att hantera komplexa problem krävs djup förståelse för texterna för att kunna tolka innehållet i respektive fall. En fallstudie kan skapa en sådan djup förståelse där gränserna mellan objekt och kontext inte är tydliga (David & Sutton 2016, s. 154; Yin 2018, ss. 9–15) och motiverar därmed den aktuella flerfallstudien.

Potentiella nackdelar med fallstudier kan vara att forskarens förkunskaper och bias påverkar valet av fall och att fall väljs utefter ett förväntat resultat. Dock kan forskarens förkunskaper om fallen skapa en bättre forskningsdesign (George & Bennett 2005, ss. 30–32). Valet av fall har delvis baserats på författarens förkunskaper vilket medför en risk för att analysresultaten påverkas negativt. Fördelarna, genom djupare förståelse och möjlighet till en bättre forskningsdesign bedöms dock överväga dessa nackdelar.

Valet av kvalitativ textanalys baseras på dess förmåga, enligt Esaiasson m.fl. (2017, ss. 227, 231), att belysa både direkta och dolda budskap. Metodvalet skapar därmed möjligheter till analys av texterna samt generös och djup tolkning av dolda budskap relaterat till teorier kring komplex problemhantering. Textanalysens tillvägagångsätt, med bland annat kodning av viktigare stycken och passager i texten, kan dock leda till att dessa delar får ett större värde i undersökningen. Detta skulle, enligt Esaiasson m.fl. (2017, s. 230), kunna leda till att tolkningen av textens helhet och kontext blir skev. Med en medvetenhet kring detta fenomen, upprepad djupinläsning och ett kritiskt förhållningssätt till resultaten av varje delanalys minimeras denna risk.

Tolkningen av en text påverkas även av avståndet mellan texten och den som tolkar texten, vilket gör det lättare att förstå en texts budskap om ett litet kulturellt eller socialt avstånd föreligger (Esaiasson m.fl. 2017, ss. 227–228). För de valda fallen kan god förförståelse och litet avstånd mellan text och tolkare ses som gällande för den svenska doktrinen. Avståndet

mellan författaren och övriga doktriner är betydligt större, bland annat påverkas detta avstånd av att den norska doktrinen analyseras på sitt originalspråk och inte engelska. Denna skevhet i avstånd kan påverka respektive analys och jämförelsen av analysresultaten. Genom ett kritiskt förhållningsätt till jämförelsen kan del av denna skevhet hanteras, men inte helt bortses ifrån.

4.5 Operationalisering av teori till analysverktyg

Operationalisering av teoriansatsen baserades på valda metoder samt forskningsfråga och utfördes genom en tematisering av teoriansats och forskningsöversikt. Denna tematisering resulterade i tre, av författaren definierade, teman: (1) doktrинens huvudsakliga inriktning och innehåll, (2) doktrинens beskrivning av den aktuella kontexten och konfliktmiljön samt (3) doktrинens utformning för att hantera komplexa problem. Dessa teman utvecklades genom specificerade frågor och indikatorer till ett analysverktyg som svarade mot studiens forskningsfråga. En sammanställning av analysverktyget framgår av Tabell 2.

4.5.1 Operationalisering av indikatorer - Tema 1

Tema 1 omfattade doktrинens huvudsakliga inriktning och innehåll vilket syftade till att skapa en djupare förståelse för doktrинens utformning och syfte.

Temats första indikatorer avhandlade doktrинens huvudsakliga utformning och målgrupp. Den analyserade doktrинen kategoriserades utifrån Jacksons (2013) indelning av doktriner: (1) tekniska manualer, (2) taktiska manualer och reglementen, (3) operativa manualer eller (4) strategiska manualer. Dessutom undersöktes doktrинens explicita och implicita målgrupper.

Inom ramen för den tredje indikatorn tolkades den analyserade doktrинens utformning utifrån Høibacks (2011) samt Ångström och Widens (2016) idealtyper av doktrin som verktyg för förändring, ledning, utbildning eller signalering. Då detta är ytterligheter eller ideal kommer alla doktriner troligtvis ha delar från samtliga idealtyper men indikatorn fokuserade på de mest framträdande egenskaperna.

4.5.2 Operationalisering av indikatorer - Tema 2

Tema 2 fokuserade på den analyserade doktrинens beskrivning av den aktuella kontexten och dagens konfliktmiljö. Temat syftade till att skapa förståelse kring doktrинens kontextuella beskrivning och förhållandet till komplexitet.

Temats första indikator undersökte doktrинens syn på dagens konflikter genom en analys av doktrинens beskrivning av den aktuella konfliktmiljön och vilka olika former av problem doktrинen ser att organisationen kan ställas inför på grund av denna miljö.

Temats andra indikator analyserade i vilken omfattning komplexitet och/eller komplexa problem (utifrån Snowden & Boone 2007, s. 5) nämns i doktrinen och innefattade en tolkning av hur stor påverkan dessa begrepp har på doktrinen utformning.

4.5.3 Operationalisering av indikatorer - Tema 3

I Tema 3 söktes svar kring hur doktrinen utformning är anpassad för att hantera komplexa problem och syftade till att skapa kunskap och förståelse för att senare kunna besvara studiens forskningsfråga.

Temats första indikator syftade till att undersöka doktrinen syn på olika problem och om en domänindelning av kontexter och problem finns likt den som Cynefin-ramverket (Kurtz & Snowden 2003) förespråkar. Inom ramen för indikatorn tolkades också doktrinen syn på sambandet mellan orsak och verkan i olika kontexter.

Doktrinen eventuella beslutsmodellens innehåll utgjorde temats andra indikator då Snowden och Boone (2007, s. 2) hävdar att olika beslutsmodeller krävs för olika kontexter. Indikatorn undersökte om doktrinen har sådana olika beslutsmodeller och hur de är utformade.

Som tredje indikator analyserades och tolkades hur doktrinen förespråkar att organisationen skall agera vid olika problem, och om en sådant agerande stöds av Cynefin-ramverket. Om sådant agerande enbart bygger på tidigare erfarenheter och mönster är det exempelvis inte tillräckligt för att hantera komplexa problem enligt Kurtz och Snowden (2003, s. 469).

Som sista indikator tolkades doktrinen strukturella och organisatoriska förutsättningar för att hantera komplexa problem utifrån Kurtz och Snowdens (2003, s. 470) teorier kring organisatoriska kopplingar. Inom ramen för indikatorn analyserades också hur doktrinen ser på misstag, diskussion och olik tänkande, vilket Snowden och Boone (2007, s. 6) anser att det behövs acceptans för i organisationer som hanterar komplexa problem.

4.5.4 Sammanställning av analysverktyget

Tabell 2. Översiktlig sammanställning av analysverktyget.

Indikator/delfråga	Innehåll/omfattning
Tema 1 - Doktrinen huvudsakliga inriktning och innehåll	
Vilken kategori enligt Jackson (2013) tillhör doktrinen?	(1) Tekniska manualer, (2) Taktiska reglementen, (3) Operativa manualer, (4) Strategiska manualer
Vilken målgrupp har doktrinen (explicit/implicit)?	Beskrivning av doktrinen målgrupp(er)
Vilken huvudsaklig utformning har doktrinen enligt Høibacks (2011) samt Ångström och Widens (2016) idealtyper?	(1) Verktyg för ledning, (2) Verktyg för förändring, (3) Verktyg för utbildning, (4) Verktyg för signalering
Tema 2 - Doktrinen beskrivning av den aktuella kontexten och konfliktmiljön	
Hur beskrivs dagens konflikter?	Analys av den aktuella konfliktmiljön. Vilka olika former av problem ser doktrinen att organisationen kan ställas inför?
I vilken omfattning nämns komplexitet och komplexa problem i doktrinen?	Analys av begreppens förekomst och tolkning av deras påverkan på doktrinen utformning.
Tema 3 - Doktrinen utformning för att hantera komplexa problem	
Hur ser doktrinen på olika sorters problem?	Analys av doktrinen syn på olika kontexter och problem. Finns det en domänindelning likt Cynefin-ramverket? Hur ser doktrinen på sambandet mellan orsak och verkan i olika kontexter?
Hur ser doktrinen eventuella beslutsmodell(er) ut?	Analys av det beslutsstöd som doktrinen eventuellt ger. Nyttjas olika beslutsmodeller för olika domäner och problem?
Hur förespråkar doktrinen att organisationen skall agera i olika domäner?	Analys av förespråkat agerande i olika situationer. Grundas agerande på tidigare erfarenheter och mönster eller stödjer doktrinen andra sätt att agera?
Hur väl stämmer doktrinen strukturella förutsättningar och organisatoriska kopplingar överens med Cynefin-ramverkets teoribildning?	Analys av struktur och organisatoriska kopplingar i doktrinen. Finns olika typer av strukturer för olika domäner? Doktrinen syn på misstag och oliktankande?

5. Analys av doktriner

Kapitlet omfattar en beskrivning och analys av fallen utifrån tidigare presenterad operationalisering samt en jämförelse av analysresultaten. Avslutningsvis presenteras undersökningens resultat.

5.1 Doktrin för Gemensamma Operationer 2020

5.1.1 Beskrivning av doktrinen

Doktrin för Gemensamma Operationer 2020 (DGO) syftar främst till att omsätta svenska militärstrategiska inriktningar till den operativa nivåns behov. DGO inriktar både den operativa och taktiska nivån ur ett generellt perspektiv och beskriver ett förhållningssätt till militära operationers ingående delar i både fred, kris och krig. Doktrinen är tänkt att främst hantera perioden 2020–2025, men det framgår dock tydligt i doktrinen att den är anpassad efter rådande säkerhetspolitiska läge, och att större förändringar i detta läge kan föranleda revideringar (Försvarsmakten 2020, ss. 3–13).

DGO består av fyra kapitel: inledning, operativa förutsättningar, gemensamma operationer och genomförandet av gemensamma operationer. De två förstnämnda beskriver dels doktrinen i sig, dels den kontext, operationsmiljö och militärstrategi som doktrinen har att hantera. Följande två kapitel beskriver bland annat operationskonst, den operativa nivån och operativa tillämpningar av det militärstrategiska konceptet. Doktrinen kompletteras med tre bilagor: militärstrategiska grunder, juridik samt lednings- och lydnadsbegrepp inom Nato.

Doktrinen kan användas i olika syften på samtliga nivåer inom Försvarsmakten och presenterar ett antal olika operativa tillämpningar och hur operationskonst skall nyttjas. DGO skall dock inte förstås som ett tydligt ramverk ”[...] utan som en stadig plattform för improvisation och pragmatiska lösningar” (Försvarsmakten 2020, s. 13).

5.1.2 Tema 1 - Doktrinens huvudsakliga inriktning och innehåll

Kategorisering av doktrinen

Genom sitt uttalade syfte att inrikta militära förmågors användning i olika konfliktnivåer och sätta upp mål för verksamheten (Försvarsmakten 2020, s. 12) hör DGO tydligast till Jacksons (2013, s. 11) tredje kategori av doktriner: operativa manualer för genomförandet av militära operationer. Dock innebär delar av doktrinen, som exempelvis skildringen av operationsmiljön, beskrivningen av det säkerhetspolitiska läget och det militärstrategiska konceptet

(Försvarsmakten 2020, ss. 15–21) ett närmande av Jacksons (2013, s. 11) fjärde kategori, strategiska manualer.

DGO kan därför ses som en hybrid av tredje och fjärde kategorin av doktriner, vilket även styrks av det faktum att förorden är skrivna av både överbefälhavaren (strategisk nivå) och insatschefen (operativ nivå) (Försvarsmakten 2020, ss. 5–6).

Doktrинens målgrupp

Den primära målgruppen för DGO är beslutsfattare och staber som leder gemensamma operationer. Övriga tänkbara målgrupper är andra officerare och annan personal inom Försvarsmakten och personal vid andra myndigheter och organisationer där samverkan med Försvarsmakten sker (Försvarsmakten 2020, ss. 13–14).

Implicita målgrupper för doktrинens budskap utgörs genom doktrинens nyttjande som en del av militärstrategisk kommunikation (se Försvarsmakten 2020, s. 14), både av egen befolkning, svenska politiska beslutsfattare och av andra stater.

Doktrинens huvudsakliga utformning

DGO är i första hand avsedd för ledning av operationer på operativ och taktisk nivå (Försvarsmakten 2020, s. 12). Detta återspeglas i den operationalisering av det militärstrategiska konceptet som doktrинen beskriver och den tillämpning av gemensamma operationer i olika scenarion och hot mot landet som presenteras i doktrинen (Försvarsmakten 2020, ss. 22–26, 59–81).

Utifrån doktrинens syfte och utformning kan den ses som ett verktyg för ledning enligt Høibacks (2011, ss. 888–894) teori. Det finns dock delar av DGO som pekar på ytterligare roller som utbildningsverktyg och signaleringsverktyg, exempelvis ska doktrинen nyttjas vid officersutbildning och utgöra en del av den militärstrategiska kommunikationen (Försvarsmakten 2020, ss. 12–13).

5.1.3 Tema 2 - Doktrинens beskrivning av den aktuella kontexten och konfliktmiljön

Den aktuella konfliktmiljön

I DGO målas hotbilden, och därmed en beskrivning av den aktuella kontexten och konfliktmiljön, upp genom en rad olika sorters hot. Dessa hot skapar en gråzonsproblematik utan klara gränser mellan fred och krig. Doktrинen ser att ett angrepp mot Sverige förväntas påverka landet, och därmed Försvarsmaktens förmågor i samtliga domäner. Den aktuella

kontexten kan sammanfattas som ”[d]en samlade hotbilden som Sverige och andra nationer ställs inför idag är än mer komplex än tidigare” (Försvarsmakten 2020, s. 6).

En motståndare till Sverige förväntas kunna nyttja olika former av hybrida hot, allomfattande angrepp och påverkansoperationer för att genomföra angrepp på Sverige. DGO ser ett sådant eventuellt brett, förnekbart och utdraget spektrum av hot och påverkan som en del i upptrappningen till en konflikt. Doktrinen ser att ett väpnat angrepp mot landet inleds med bekämpning av kritisk infrastruktur av både kinetiska och icke-kinetiska attacker, exempelvis cyberattacker. Som fortsättning på det väpnade angreppet kan eventuellt ockupation av svenskt territorium ske, men kan också bestå av fortsatta icke-linjära angrepp (Försvarsmakten 2020, ss. 16–18).

Operationsmiljön, där konflikterna skall hanteras, ses av DGO som ett system av informationsmiljö, aktörer och fysisk miljö. Denna miljö påverkas av det mellanmänniska samspelet, dynamiken mellan olika aktörer, friktioner, tid samt den komplexitet som svåröverblickbara samband mellan orsak och verkan skapar (Försvarsmakten 2020, s. 107). Doktrinen ser också att dagens konflikter består av många aktörer som interagerar och har olika intressen som påverkar konfliktens förlopp (Försvarsmakten 2020, ss. 110–111).

Genom analys av operationsmiljön utifrån olika tematiska perspektiv, som exempelvis politiska, ekonomiska eller militära, menar DGO att en bättre förståelse för miljön skapas:

Genom att analysera bedömda målsättningar, styrkor, svagheter, beroenden och relationer mellan aktörer inom dessa tematiska områden kan en bild av framtiden skapas. Det går inte att förutse vad som händer, däremot kan man bedöma olika möjliga och sannolika framtida händelseutvecklingar (Försvarsmakten 2020, s. 111).

Studiens analys visar att DGO beskriver dagens konfliktmiljö som komplex. Doktrinen presenterar en mängd olika hot och hur flera aktörer i systemet integrerar och påverkar både varandra och konflikten. Operationsmiljön innebär en komplex miljö där socialt agerande påverkar problemramen och där samband mellan orsak och verkan är svåra att överblicka. Att dessa samband är svåröverblickbara i stället för oförutsägbara kan dock innebära att kontexten snarare är komplicerad än komplex utifrån Cynefin-ramverket. Att framtida händelseutvecklingar kan bedömas genom analys av aktörerna och miljö visar också på en närhet till ramverkets komplicerade domän. DGO placerar därmed, enligt analysen, dagens

konflikter och kontext någonstans mellan den komplexa och komplicerade domänen i Cynefin-ramverket.

Komplexitet och komplexa problem i doktrinen

Komplexitet återfinns på flera platser i DGO och används huvudsakligen i tre olika syften. För det första används begreppet för att beskriva hotbilden mot Sverige och hur denna hotbild skapar komplexa situationer som behöver hanteras (ex. Försvarmakten 2020, ss. 6, 24). För det andra beskriver DGO hur egna förmågor skall integreras och skapa synergieffekter. Genom sådana effekter kan man skapa asymmetri och komplexa problem för motståndaren (ex. Försvarmakten 2020, ss. 27, 73). För det tredje beskrivs komplexitet som en växelverkande faktor i operationsmiljön som kan göra det svårt att se samband mellan orsak och verkan. Informationsmiljön, som är en del av operationsmiljön pekas ut som en särskilt komplex miljö (Försvarmakten 2020, ss. 107–108). I det senare fallet av begreppsanvändningen sker det i den bilaga (Försvarmakten 2020, ss. 103–130) med militärteoretiska grunder som återfinns i DGO.

I doktrinen olika operativa tillämpningar beskrivs i flera fall en operativ problemram som kan tolkas som komplex genom den bild av fientliga påverkansoperationer, icke-linjär krigföring och allomfattande påverkan i samtliga domäner som målas upp (ex. Försvarmakten 2020, s. 73). För att hantera dessa problem skall operationen utföras ”[...] med omedelbart gripbara förband enligt förberedda uppdrag [...]” (Försvarmakten 2020, s. 71). Doktrinen ser också att framtida händelseutvecklingar kan, via funktionen underrättelser, bedömas utifrån tidigare agerande av aktörer (Försvarmakten 2020, s. 86). Doktrinen ser det med andra ord som möjligt att förutspå vad som kommer att ske i en komplex hotbild baserat på historiska mönster, vilket inte stöds av Snowden och Boones (2007, s. 5) teoribildning.

I den militärteoretiska bilagan i DGO beskrivs olika problems art baserat på Cynefin-ramverkets domänindelning (Försvarmakten 2020, ss. 105–107). Här återfinns en beskrivning av det komplexa problemets karaktär och beslutsmodell baserat på Snowden och Boone (2007). Doktrinen förespråkar också att ”[...] ett analytiskt beslutsfattande med stöd av beslutsmodeller och en stab bör användas vid komplicerade och komplexa problem” (Försvarmakten 2020, s. 115). Om det analytiska beslutsfattandet bör skilja sig åt mellan de olika problemen mer än att olika beslutsmodeller tillämpas framgår inte.

Även om DGO beskriver en komplex hotbild, de komplexa problem en sådan hotbild kan innebära och hur komplexitet påverkar operationsmiljön förefaller detta inte få en alltför stor påverkan på doktrinen utformning i stort. Att olika sorters problem, inklusive komplexa,

innebär olika beslutsmodeller framgår av den militärteoretiska bilagan (Försvarmakten 2020, ss. 105–107), men dessa modeller återspeglas inte i beskrivningarna över hur gemensamma operationer genomförs. Det föreligger med andra ord en diskrepans mellan doktrinen teoretiska grund och dess operativa tillämpningsexempel.

5.1.4 Tema 3 - Doktrinen utformning för att hantera komplexa problem

Doktrinen syn på olika sorters problem

DGO ser att det finns olika sorters problem att hantera för den militärt operativa nivån och att dessa olika sorters problem har olika metoder för att hantera dessa:

För att mest effektivt lösa uppdraget är det viktigaste att förstå problemets art, det vill säga att vår lägesuppfattning för problemet är tydlig, dialogiserad och klarlagd. Först när vi förstår problemets art kan vi välja den metod som vi anser är den mest lämpliga för att hantera och lösa problemet (Försvarmakten 2020, s. 44).

Problemet ramas in och kategoriseras genom att oacceptabla tillstånd definieras och vad som behöver påverkas för att nå egna målsättningar. Genom operationsmiljöns dynamik kan problemens art ändras efterhand och därför krävs det att problemramen återkommande ses över (Försvarmakten 2020, s. 44).

Doktrinen definitioner av olika problem utgår från Cynefin-ramverket och består av uppenbara, komplicerade och komplexa problem samt kaos (Försvarmakten 2020, ss. 105–107). De olika problemkategorierna stämmer överens med Cynefin-ramverkets domänbeskrivningar med synen på sambandet mellan orsak och verkan i de olika domänerna. Ramverket används dock av DGO för att kategorisera olika operativa problem, vilket Kurtz och Snowden (2003, s. 468) menar att ramverket inte primärt är skapat för.

Även om DGO nämner olika problems art återspeglas detta inte på ett tydligt sätt i doktrinen beskrivningar av operationsmiljön eller operativa tillämpningar. I dessa avsnitt målas en bild av konflikter som kan tolkas vara både komplexa genom hybrida hot och icke-linjär krigföring (ex. Försvarmakten 2020, ss. 16, 18) och komplicerade genom traditionella väpnade angrepp (ex. Försvarmakten 2020, ss. 17, 25). Sambanden mellan orsak och verkan nämns ej heller inom ramen för de operativa problemramarna (ex. Försvarmakten 2020, ss. 60, 69). Cynefin-ramverkets domänindelning återfinns alltså inte i doktrinen grundläggande operativa tillämpningar utan återfinns först när ett problem skall kategoriseras.

Beslutsmodeller i doktrinen

Då doktrinen tillämpningsdelar kring gemensamma operationer inte beskriver olika domäner eller former av problem, finns heller inga specifika beslutsmodeller i dessa avsnitt. Däremot återfinns, som tidigare nämnts, Cynefin-ramverkets beslutsmodeller för respektive domän i bilagan (Försvarmakten 2020, ss. 105–107) där problemens art beskrivs.

Inriktning av den taktiska nivå sker enligt DGO genom den operativa processen, som är en cyklisk processmodell för planering, genomförande och värdering av gemensamma operationer (Försvarmakten 2020, ss. 40–41). Modellen tolkas vara giltig för all hantering av operativa problem, oavsett problemets art. Teoribildningen kring Cynefin-ramverket (Kurtz & Snowden 2003, s. 469) menar dock att komplexa problem inte kan hanteras av allmänna processbaserade beslutsmodeller. Istället krävs olika beslutsprocesser för de olika domänerna och kontexterna.

Organisationens agerande vid olika problem

Genom att kategorisera olika problem och presentera beslutsmodeller för dessa problem (i bilaga 1 Försvarmakten 2020, ss. 105–107) ger DGO en konceptuell vägledning för agerande vid olika problem likt det Cynefin-ramverket förespråkar. Doktrinen diskuterar även den avvägning som behöver ske vid olika problem mellan risker, samordning och tempo (Försvarmakten 2020, s. 119) vilket indikerar på behovet av olik agerande vid olika problem.

DGO ser behovet av anpassning till den aktuella situationen då ”[k]rigföring kräver stor anpassningsförmåga. Erfarenheten visar att ytterst få planer överlever den första stridskontakten” (Försvarmakten 2020, s. 32). Doktrinen ser flexibilitet som ett sätt att anpassa agerandet efter problemet: ”[d]et är genom en flexibel syn på användande av koncept och doktrin som flexibel ledning kan genomföras” (Försvarmakten 2020, s. 33). Beslutfattande bör grundas på ett flexibelt användande av metoder baserat på både problemets art och tid till förfogande (Försvarmakten 2020, ss. 29, 115).

DGO beskriver två olika styrformer, direktstyrning och uppdragsstyrning inom ramen för uppdragstaktik. När och hur dessa styrformer används är situationsberoende och värderas utifrån en rad olika faktorer. Problemets art är dock inte en av dessa faktorer, även om viss koppling finns till förståelsen för sambandet mellan orsak och verkan (Försvarmakten 2020, s. 116). Cynefin-ramverket menar att det krävs olika metoder beroende på vilken domän problemet befinner sig i (Kurtz & Snowden 2003, s. 469). Därmed borde problemets art utgöra en faktor inför val av styrform för att kunna hantera, exempelvis, komplexa problem.

Två begrepp, tempo och offensiv, återkommer på ett flertal platser i DGO och beskriver hur organisationen skall agera vid gemensamma operationer. Ett offensivt agerande är nödvändigt för att vinna. Ett högt tempo, både i genomförande av operationer och i kognitiva processer, möjliggör initiativ och påverkan av motståndaren. Högt tempo ställer dessutom "[...] krav på snabba beslutsstödsystem och enkla metoder och processer" (Försvarmakten 2020, ss. 35–36). Tempo och offensiv tolkas som allmängiltiga, oavsett vilken domän problemet befinner sig i. Kravet på enkla metoder och processer kan möjligen ses vara kontraproduktivt vid exempelvis komplexa problem, där mera utforskande och eventuellt mer tidskrävande former av problemlösning krävs.

Strukturella och organisatoriska förutsättningar för hantering av komplexa problem

För att möjliggöra uppdragstaktik, som är den ledningsfilosofi som DGO förespråkar, menar doktrinen att det krävs förtroende mellan chefer, ömsesidig förståelse för varandras behov och en miljö som främjar kreativitet och initiativtagande. Genom ett sådant förhållningssätt ser DGO att många av de osäkerheter som krigföring innebär kan hanteras (Försvarmakten 2020, s. 31). Dessutom behövs det ett organisatoriskt klimat "[...] som uppmuntrar kritiskt tänkande, där Försvarmaktens personal på alla ledningsnivåer lägger fram idéer som utmanar gällande doktrin och taktik" (Försvarmakten 2020, s. 33). DGO skapar med denna inställning möjligheter för ett organisatoriskt klimat som tillåter diskussion och olik tänkande, och som lämpar sig för att hantera komplexa problem enligt Snowden och Boone (2007, s. 6).

DGO beskriver den organisatoriska strukturen utifrån en hierarkisk kommandostruktur. Denna struktur nyttjar operativ chef för att leda gemensamma operationer och samordna resurser (Försvarmakten 2020, s. 39). Strukturen förefaller enligt analysen vara samma oavsett vilket typ av problem som hanteras. Grant (2021, s. 12) menar att en hierarkisk struktur inte behöver förändrarnas utifrån problemets natur, men processer och kommunikationsmönster behöver gör det. Analysen kan inte finna att en sådan förändring av exempelvis kommunikation eller samarbetsformer sker utifrån kontextens behov.

5.1.5 Sammanfattning

DGO är en hybrid av operativ och strategisk manual, med tyngdpunkt mot operativ nivå, som främst används som ett verktyg för ledning av gemensamma operationer och ska ses som en grund för både improvisation och pragmatiska lösningar. Doktrinen uppmuntrar till ett klimat som tillåter initiativ, diskussion och kritiskt tänkande, vilket teoretiskt sett lämpar sig för att hantera komplexa problem.

Doktrinen ger en beskrivning av dagens konflikter som placerar dessa någonstans mellan den komplexa och den komplicerade domänen i Cynefin-ramverket. Analysen visar att DGO beskriver en komplex hotbild och hur komplexitet påverkar operationsmiljön, men dessa beskrivningar får ingen större påverkan på de operativa tillämpningar som doktrinen beskriver.

DGO kategoriserar olika problem och beslutsmodeller utifrån Cynefin-ramverket, men denna kategorisering återspeglas inte på ett tydligt sätt i doktrинens operativa tillämpningar. Dessutom används samma modell av den operativa processen oavsett problemets art.

Analysen resulterar i en tudelad bild av hur väl anpassad DGO är för att hantera komplexa problem. De militärteoretiska grunderna som doktrinen utgår ifrån är till stor del inspirerade av Cynefin-ramverket och ger teoretisk vägledning till hur komplexa problem kan hanteras. Doktrинens beskrivning av konflikter och kontext präglas till del av komplexitet, men dess operativa tillämpningar utformas inte i någon större grad utifrån problemets art. DGO har därför teoretiska förutsättningar för hantering av komplexa problem, men doktrинens tillämpningsdelar är inte särskilt väl anpassade för att nyttja sig av dessa förutsättningar.

5.2 Forsvarets Fellesoperative Doktrine 2019

5.2.1 Beskrivning av doktrinen

Forsvarets Fellesoperative Doktrine 2019 (FFOD) har som mål att öka den operativa effektiviteten genom att beskriva hur den norska operativa nivån skall lösa tilldelade uppgifter och planera, genomföra och leda gemensamma operationer (Forsvarsstaben 2019, s. 14).

Doktrinen skall ses som ett komplement till Natos doktriner, och därför fokuserar FFOD på norskt nationellt försvar och landets specifika förutsättningar. Doktrinen har dock harmoniserats med Nato-publikationer både strukturellt och metodmässigt (Forsvarsstaben 2019, ss. 14, 17). Yttre omständigheter och dragna erfarenheter påverkar doktrинens innehåll och därför har FFOD en planerad livslängd på tre till fem år (Forsvarsstaben 2019, ss. 15, 271).

FFOD innehåller inga riktlinjer avseende militärteori, taktiska metoder eller exempel på tillämpningar av gemensamma operationer. Detta då doktrinen ser att varje konflikt är unik och att doktrинens roll i stället är att utgöra ett ramverk för att förstå konflikten:

Den enkelte krig og konflikt vil utvikle sin helt egen karakter, som igjen vil endre seg etter som en konflikt utvikler seg. Doktrinen er ment å gi sjefer og staber et rammeverk for å forstå denne karakteren [...] (Forsvarsstaben 2019, s. 3).

FFOD är indelad i åtta kapitel: inledning, doktrinära grunder, överordnade ramverk, operationella principer, operativa förmågor och gemensamma funktioner, operativ ledning, planering och genomförande av gemensamma operationer samt begrepp och referenser. De tre inledande kapitlen beskriver det syfte som doktrinen har och den kontext som den verkar i. Övriga kapitel fokuserar på planering och genomförandet av gemensamma operationer.

5.2.2 Tema 1 - Doktrinen huvudsakliga inriktning och innehåll

Kategorisering av doktrinen

FFOD är uttryckligen en doktrin för den operativa nivån: ”[...] doktrinen er altså et dokument som med formell autoritet redegjør for hvilke prinsipper som skal ligge til grunn for operasjoner hvor flere forsvarsgrener deltar under det operasjonelle hovedkvarteret [...] (Forsvarsstaben 2019, s. 13).

Doktrinen utgör det hierarkiskt högsta dokumentet för norsk doktrin och är tänkt att utgöra ett ramverk för övriga doktriner (Forsvarsstaben 2019, s. 17). FFOD skildrar dock inte valda strategier eller den säkerhetspolitiska kontexten i någon större omfattning, men beskriver de gränssytor som den militärstrategiska nivån har mot den operativa nivån (Forsvarsstaben 2019, s. 63). Doktrinen saknar också anvisningar och metoder för de taktiska och stridstekniska nivåerna. Ovanstående faktorer leder till att FFOD kan kategoriseras till Jacksons (2013, s. 11) tredje kategori (operativa manualer) av doktriner.

Doktrinen målgrupp

Den huvudsakliga målgruppen för FFOD är chefer och stabsmedlemmar på strategisk, operativ och taktisk nivå samt elever och lärare vid militära skolor (Forsvarsstaben 2019, s. 14).

Doktrinen kan också underlätta samverkan med civila aktörer och försvarssamarbete med prioriterade internationella partners genom att bidra till gemensam förståelse (Forsvarsstaben 2019, s. 15). Dessa civila och militära partners får därmed ses som en sekundär, implicit målgrupp. FFOD finns dock ej översatt till engelska, vilket gör att målgruppen internationella partners kan ifrågasättas.

Doktrinen huvudsakliga utformning

FFOD menar att militärt försvar principiellt består av tre delar: materiella resurser, personal och doktrin, där doktrinen är de idéer och uppfattningar om hur de två första delarna skall användas (Forsvarsstaben 2019, s. 12). Doktrinen lyfts därmed till en central roll för det norska militära försvaret.

I denna centrala roll har FFOD två uttalade syften: dels att öka effektiviteten genom att beskriva planering och genomförandet av gemensamma operationer. Dels att inrikta utvecklingen av nya koncept och andra doktriner (Forsvarsstaben 2019, s. 14). Dessa syften leder till att doktrinen tolkas att främst vara ett verktyg för ledning och till del ett verktyg för förändring enligt Høibacks (2011, ss. 888–894) teoribildning.

Även om en av målgrupperna till doktrinen är elever vid militära utbildningar, innebär avsaknaden av generell militärteori att FFOD inte primärt utgör ett utbildningsverktyg (Forsvarsstaben 2019, s. 14).

5.2.3 Tema 2 - Doktrinen beskrivning av den aktuella kontexten och konfliktmiljön

Den aktuella konfliktmiljön

FFOD ger ingen explicit bild av hur doktrinen förväntar sig att dagens och morgondagens konflikter ser ut och diskuterar ej hur det aktuella säkerhetspolitiska läget påverkar konfliktmiljön. En anledning till detta tolkas vara doktrinen bild av att varje konflikt är unik och har sin specifika karaktär (se Forsvarsstaben 2019, s. 19). Doktrinen väljer i stället att beskriva den operationsmiljö som de militära styrkorna förväntas agera i.

Enligt doktrinen består operationsmiljön av både fysiska och icke-fysiska domäner och faktorer. För att kunna förstå både konfliktens natur och karaktär, vilket är centralt för militära operationer, krävs det en kunskap kring och förståelse för dessa domäner och faktorer. (Forsvarsstaben 2019, ss. 19–21). Bland annat menar FFOD att cyberdomänen, som är en domän under snabb och ständig utveckling, ger nya möjligheter till nätverksbaserade metoder och kan ha avgörande betydelse vid genomförandet av operationer (Forsvarsstaben 2019, s. 25).

Mängden aktörer i operationsmiljön beror på den aktuella kontexten och varje konflikts unika karaktär. FFOD ser att dessa aktörer kan vara allt från enskilda individer till omfattande icke-statliga och statliga organisationer. Aktörerna kan ha olika intressen i en konflikt och dessa intressen kan förändras allteftersom konflikten utvecklas. En särskild aktör med konkurrerande intressen som pekas ut är Ryssland (Forsvarsstaben 2019, ss. 27, 33).

Baserat på moderna konflikter ser FFOD att en aktör kan nyttja sig av flera andra olika aktörer för att uppnå sina mål:

[...] stater bruker flere ulike aktører i samme konflikt for å nå sine mål. Forskjellige aktører opererer under ulike former for styring, fra en militær kommandolinje til å ha fullstendig frihet innenfor eget område. Ofte er det uansett en form for formell eller uformell statlig kontroll og koordinering av aktivitetene (Forsvarsstaben 2019, s. 30).

Avseende hybrida hot og hybridkrigføring har FFOD valt att inte nyttja begreppet: ”denne doktrinen bruker ikke ‘hybrid’-begrepet da det fortsatt er for uklart og omtrentlig til å tas inn i en doktrine. Ambisjoner, virkemidler og aktiviteter vil beskrives som det de er, og settes inn i den sammenheng de hører hjemme” (Forsvarsstaben 2019, s. 28). Doktrinen bryter med andra ord ner hybrida hot, som kan vara komplexa till sin natur, till olika beståndsdelar och hanterar dessa delar var för sig.

Som Nato-medlem beskriver FFOD att Norge tillsammans med sina allierade utgör världens starkaste militära maktmedel, men att framtida konflikter likväl kan innebära att möta en motståndare med stora möjligheter till att utmana Natos och Norges intressen. Nato-medlemskapet medför att det norska försvaret enskilt skall hantera hot mot Norge där inte Nato i övrigt engageras och att utgöra ett första linjens försvar i de fall då Nato engageras i konflikten (Forsvarsstaben 2019, ss. 20, 69, 72).

Avsaknaden av en doktrinär syn på aktuella konflikter gör analysen av vilka problem som doktrinen ser att organisationen kan ställas inför svår. Doktrinens syn på mängden aktörer samt operationsmiljöns olika domäner, bland annat cyberdomänen, ger en tolkad bild av en komplicerad alternativt något komplex miljö, även om inte doktrinen uttryckligen beskriver miljön som sådan.

Komplexitet och komplexa problem i doktrinen

Begreppen komplexitet och komplexa problem har ej några centrala roller i FFOD. Doktrinen beskriver dock senare tidens fredsoperationer som komplexa och att dagens säkerhetspolitiska läge är komplext. Det senare leder till ett spektrum mellan fred, kris och väpnad konflikt där politisk styrning av en operation kan krävas på alla nivåer (Forsvarsstaben 2019, ss. 10, 47).

Doktrinen ser även att olika domäner kan innebära olika former av komplexitet. Bland annat ser FFOD att vissa typer av sjöoperationer innebär stor komplexitet, då operationen kan ställas inför många olika hot och alla ingående delar av operationen behöver lyckas för att nå acceptabla risker (Forsvarsstaben 2019, s. 112). Landdomänen är komplex till sin natur genom bland annat terräng, infrastruktur, aktörer och befolkning:

Landdomenet preges också, i större grad enn de øvrige fysiske domenene, av kompleks menneskelig samhandling som følge av at ulike befolkningsgrupper lever, og et utall av aktører opererer, innenfor det samme fysiske miljø. Kompleksiteten vil variere med befolkningstetthet. Alle variasjonene bidrar til å gjøre landdomenet til et komplekst fysisk miljø [...] (Forsvarsstaben 2019, s. 22).

Analysen viser at doktrinen konstaterer en viss kompleksitet i dagens konflikter og operationsmiljø. Dock nämner ej dokumentet komplexa problem som ett specifikt fenomen eller hur organisationen bör agerar för att hantera en sådan komplexitet.

5.2.4 Tema 3 - Doktrinen utformning för att hantera komplexa problem

Doktrinen syn på olika sorters problem

FFOD har som tidigare beskrivits valt att se varje konflikt som unik och inte i någon större utsträckning definiera konflikter och problem. Som en följd av detta finns heller ingen indelning av olika sorters problem likt Cynefin-ramverket. Analysen har ej heller kunnat finna att doktrinen diskuterar eller beskriver samband mellan orsak och verkan i olika kontexter.

För att kunna hantera olika konflikters karaktär och ge vägledning i sådana konflikter nyttjar doktrinen ett antal operativa principer, exempelvis att definiera mål, flexibilitet, initiativ, överraskning och enkelhet. Dessa principer skall inte ses som absoluta eller tolkas helt reservationslöst men är enligt FFOD centrala för att kunna hantera den moderna konflikten (Forsvarsstaben 2019, ss. 84–90). Doktrinen är dock tydlig med att en värdering av och anpassning till varje unik situation krävs:

Prinsippene er heller ikke noen resept, formel, oppskrift eller sjekkliste som automatisk leder til suksess. Fordi prinsippene ikke gir ferdige svar, må de forstås som generelle retningslinjer som krever en betydelig grad av vurdering og tilpasning (Forsvarsstaben 2019, s. 84).

Varje unik situation avgör dessutom vilka av principerna som är tillämpbara och genom en sådan anpassning kan kreativa och oväntade lösningar tas fram (Forsvarsstaben 2019, s. 86). Doktrinen flexibla syn på användandet av operativa principer skapar enligt analysens tolkning förutsättningar för att hantera olika sorters problem, även om doktrinen explicit inte beskriver sådana olika problem.

Beslutsmodeller i doktrinen

Planering av gemensamma operationer sker enligt FFOD integrerat mellan alla nivåer från politisk till taktisk nivå och följer en standardiserad planeringsprocess (Forsvarsstaben 2019, s. 206). Analysen tolkar att denna process utgör den primära beslutsstödsmodellen i doktrinen.

FFOD kategoriserar olika typer av operationer utifrån vart i konfliktspektrumet, från fred till krig, konflikten befinner sig och utifrån den intensitet som konflikten och operationen har. En operation kan dock innehålla händelser med olika intensitet: ”Innen én og samme operasjon kan det oppstå hendelser som vurderes som både lavintensive og høyintensive. Planlegging av fellesoperasjoner følger samme prinsipp uavhengig av intensitetsnivå” (Forsvarsstaben 2019, s. 196).

Inom ramen för planeringsprocessen beskriver FFOD olika verktyg eller stöd för att hantera operativa problem, bland annat operationsdesign och operationsvärdering. En operationsdesign är en iterativ process som kan bidra till djupare förståelse av det analyserade problemet och skapa ett logiskt sammanhang av olika element i operationen. Operationsvärdering kan bidra till att lösa problem i dynamiska situationer genom att kombinera analytiska metoder med intuition (Forsvarsstaben 2019, s. 202).

Oavsett problemets art eller konflikten intensitet visar analysen att FFOD förespråkar samma planeringsprocess och principer för genomförandet av operationer. Cynefin-ramverkets teorier menar dock att olika beslutprocesser krävs för de olika problemdomänerna och att exempelvis komplexa problem inte kan hanteras av allmänna processbaserade beslutsmodeller (Kurtz & Snowden 2003, s. 469). FFOD ger därmed, utifrån Cynefin-ramverket, ej tillräckligt med beslutsstöd för att hantera komplexa problem men vissa verktyg, exempelvis operationsvärdering, kan ge ökade möjligheter för en sådan hantering.

Organisationens agerande vid olika problem

Även om FFOD beskriver den unika karaktären i varje konflikt, krävs det en värdering av doktrinen innehåll, baserat på tidigare kunskaper och erfarenheter, för att applicera innehållet på den specifika situationen (Forsvarsstaben 2019, s. 3). Detta ställningstagande skapar, enligt analysens tolkning, en bild av att FFOD förespråkar ett agerande som till del är baserat på tidigare erfarenheter och mönster och till del är anpassat efter den unika situationen. Ett sådant förhållningssätt stämmer överens med Snowden och Boones (2007, ss. 2–5) synsätt på beslutsfattande för de ordnade enkla och komplicerade domänerna i Cynefin-ramverket, men

ej för beslutsfattande i den oordnade komplexa domänen där agerande inte bör baseras på tidigare mönster.

Strukturella och organisatoriska förutsättningar för hantering av komplexa problem

FFOD har valt att inte beskriva olika ledningsförhållanden inom det norska försvaret, då detta regleras av strategisk nivå (Forsvarsstaben 2019, s. 180). Detta medför att doktrinen ej presenterar några explicita strukturer eller modeller över det norska försvarets organisation vid olika typer av operationer eller problem.

FFOD framhåller ett flexibelt synsätt på nyttjandet av ledningsstrukturen. I vissa situationer bör riktlinjer och order omsättas i en linjär kommandokedja, medan i andra fall kan vissa ledningsnivåer kringgås för att bland annat snabba upp beslutsprocessen. Som tredje exempel på flexibel ledningsstruktur menar doktrinen att ledningsnivåer i vissa fall kan komprimeras då uppgifter, ansvar och funktioner övertas av annan nivå (Forsvarsstaben 2019, ss. 186–188). Ett sådant flexibelt förhållningssätt till strukturer och organisation skapar, enligt analysen, förutsättningar för både organisationen och dess kommunikationsmönster att anpassa sig till olika former av problem. En sådan anpassning är enligt Grant (2021, s. 12) nödvändig för att hantera , bland annat, komplexa problem.

Doktrinen identifierar dessutom att operationer kan präglas av stor osäkerhet och oklara ledningsförhållanden, särskilt sådana där flera organisationer och stater ingår. För att hantera sådana osäkerheter krävs både uppdragsbaserad ledning och hög personlig förmåga hos chefer att fatta beslut samt leda och inspirera andra (Forsvarsstaben 2019, s. 185). För FFOD är initiativtagande och offensivt uppträdande centrala operationella principer som kan uppnås först då det finns en organisatorisk kultur som tillåter att organisationen prövar nya lösningar och tillåter misstag (Forsvarsstaben 2019, s. 89). Detta kan jämföras med de misstag Snowden och Boone (2007, s. 6) anser att en organisation behöver acceptera för att kunna hantera komplexitet problem.

5.2.5 Sammanfattning

FFOD är en operativ doktrin med mål att öka den operativa effektiviteten inom ramen för gemensamma operationer. Doktrinen är främst ett verktyg för ledning och till del ett verktyg för förändring genom doktrинens beskrivning av operationsmiljön och synsättet om att varje konflikt har en unik karaktär. Doktrinen är tänkt att utgöra ett ramverk som ska skapa förståelse konfliktens karaktär för chefer och stabsmedlemmar.

Då FFOD ser att varje konflikt är unik beskrivs, i stället för dagens konflikter, den operationsmiljö och dess ingående delar som norska väpnade styrkor har att hantera. Denna operationsmiljö består av både fysiska och icke-fysiska domäner och en rad olika aktörer, från enskilda individer till stater. Tolkning av doktrinen beskrivning av operationsmiljön ger en bild av dagens konflikter som komplicerade alternativt något komplexa miljöer.

Doktrinen använder inte i någon större utsträckning begreppen komplexitet eller komplexa problem, och diskuterar inte i någon större omfattning olika problems art. Dessutom visar analysen att doktrinen ser att beslut kan baseras på tidigare erfarenheter, mönster och processbaserade planeringsmetoder, vilket inte gynnar beslutsfattande i den komplexa domänen enligt Cynefin-ramverket. Men genom doktrinen ställningstagande kring varje konflikts unika karaktär, ett flexibelt förhållningsätt till ledningsstrukturer och operativa principer samt att doktrinen förespråkar en kultur som accepterar misstag skapas förutsättningar för att hantera olika sorters problem inklusive komplexa sådana.

FFOD är med andra ord inte i någon större grad anpassad till att hantera komplexa problem utifrån Cynefin-ramverket, men har delelement som oavsett det skapar förutsättningar för en sådan hantering.

5.3 Doctrine for the Employment of the Armed Forces 2019

5.3.1 Beskrivning av doktrinen

Den spanska PDC-01A Doctrine for the Employment of the Armed Forces 2019 (PDC-01A) är en övergripande doktrin för nyttjandet av spanska militära styrkor och riktar sig främst till den operativa nivån. Doktrinen beskriver dock hur operationer ska planeras och genomföras på både strategisk, operativ och taktisk nivå samt syftar till att skapa förutsättningar för bland annat uppdragstaktik (Ministerio de Defensa 2019, ss. 3–5). Doktrinen ska ses en form av verktygslåda med värderingar och principer som skall fungera som intellektuell vägledning för organisationen:

[...] this doctrine provides with a robust set of thinking tools among which are worth mentioning the values and the operational principles so that those that take part in operations may act with intellectual discipline and initiative (Ministerio de Defensa 2019, s. 8).

För att kunna ge vägledning kring användandet av de militära förmågorna och skapa kontextuell förståelse beskriver doktrinen det spanska säkerhetsramverket, från nationellt säkerhetsråd till

strategisk, operativ och taktisk nivå samt de militära styrkornas förhållande till andra statliga förmågor (Ministerio de Defensa 2019, ss. 4–5). Analysen genomförs på hela PDC-01A för att skapa en kontextuell förståelse, men särskilt fokus riktas mot de delar som avhandlar den operativa nivån i linje med studiens avgränsningar och frågeställning.

PDC-01A består av totalt åtta delar. De två första delarna avhandlar det säkerhetspolitiska läget, dagens konflikter och spansk nationell säkerhetsstruktur. Nästkommande två delar beskriver uppgifter och organisation för de väpnade styrkorna samt militära operationer inklusive doktrinen syn på operationsmiljön. De fyra avslutande delarna innefattar beskrivningar av den strategiska, operativa och taktiska militära nivån med tillhörande funktioner samt ledning av militära operationer.

5.3.2 Tema 1 - Doktrinen huvudsakliga inriktning och innehåll

Kategorisering av doktrinen

Som tidigare nämnts behandlar PDC-01A den strategiska (politisk och militär), operativa och taktiska nivån för att sätta de militära förmågorna i ett sammanhang (Ministerio de Defensa 2019, ss. 6–8). Fokus för doktrinen är dock militära operationer oaktat nivå: "[...] this doctrine deals with the synchronization of concurrent planning and the dynamic execution of operations on the tactical, operational and strategic levels" (Ministerio de Defensa 2019, s. 5).

I och med att PDC-01A beskriver den strategiska nivån, det kontextuella sammanhanget och de militära förmågornas relation till den politiska nivån samtidigt som fokuset för doktrinen är enligt ovan klassificeras doktrinen som en hybrid av Jacksons (2013, s. 11) fjärde (strategiska manualer) och tredje (operativa manualer) kategori. Trots att doktrinen beskriver den taktiska nivån, kan inte doktrinen generella hållning ses som ett reglemente för förbandsverksamhet.

Doktrinen målgrupp

PDC-01A uttrycker inte en specifik målgrupp i doktrinen, men doktrinen skall användas så att de som deltar i en operation kan agera och nyttja doktrinen principer (Ministerio de Defensa 2019, s. 5). Utifrån detta tolkas att målgruppen är beslutsfattare och staber från den högsta nationella nivån ner till den lägre taktiska nivån.

Analysen ser också att minst två implicita målgrupper kan urskönjas. För det första kan övriga aktörer inom det spanska nationella säkerhetssystemet (se Ministerio de Defensa 2019, ss. 29–30) ses som en målgrupp för PDC-01A. För det andra, genom det faktum att doktrinen ges ut på både spanska och engelska, kan andra nationer ses som ytterligare en målgrupp.

Doktrинens huvudsakliga utformning

PDC-01A ger uttryck för flera av både Høibacks samt Ångström och Widens idealtyper av doktriner. Främst ger dock doktrинens utformning uttryck för Høibacks (2011, s. 890) verktyg för ledning genom sitt uttalade syfte att vägleda genomförandet av gemensamma operationer. Genom de implicita målgrupperna i form av andra nationer och andra spanska statliga organ PDC-01 en form av Ångström och Widens (2016, ss. 202–204) verktyg för signalering.

Doktrinen ser att konflikter blir allt mer komplexa och att ett nationellt försvar kräver fler maktmedel, förutom det militära, än tidigare för att uppnå säkerhet. Dessutom inför doktrinen en kognitiv krigföringsdomän som en del i att hantera dagens konflikter (Ministerio de Defensa 2019, ss. 7–8, 81). Analysen tolkar detta som element som kan innebära att doktrinen kan ses som ett verktyg för förändring enligt Høibacks (2011, ss. 892–895) teori.

Doktrinen kan utifrån ovanstående ses som primärt ett verktyg för ledning, men har även element som kan användas för att driva förändring eller uppnå signaleffekter.

5.3.3 Tema 2 - Doktrинens beskrivning av den aktuella kontexten och konfliktmiljön

Den aktuella konfliktmiljön

Enligt PDC-01A skapas utmaningar och hot mot den globala säkerhetsordningen genom strukturella förändringar inom områdena politik, ekonomi, teknologi, samhälle och miljö. Konfliktmiljön påverkas dessutom av den komplexitet som mängden aktörer tillför. Miljön präglas därför av stor osäkerhet och är föränderlig till sin natur (Ministerio de Defensa 2019, s. 14). PDC-01A menar att de komplexa hoten kräver att delar från hela samhället, inte enbart de militära förmågorna, involveras för att hantera hoten. Samtidigt ser doktrinen att dagens konflikter är gränsöverskridande och påverkar flera aktörer samtidigt i både fysiska och icke-fysiska domäner (Ministerio de Defensa 2019, ss. 20, 29). Doktrинens syn på dagens konflikter sammanfattas i förordets inledning: ”[t]he current global strategic environment features enormous complexity and an extraordinary degree of uncertainty” (Ministerio de Defensa 2019, s. 4).

Doktrinen menar att en konflikt innebär en tävlan mellan olika aktörer med inkompatibla målsättningar som påverkar nationell säkerhet. Den väpnade konflikten är en sådan konfrontation mellan organiserade grupper, oaktat legal status, där kinetiska förmågor används för att påtvinga någon sin vilja. Oavsett konfliktens utformning kommer den alltid präglas av våldsamhet, kaos och osäkerhet (Ministerio de Defensa 2019, s. 18).

PDC-01A ser att andra stater, icke-statliga aktörer och aktörer via ombud är möjliga motståndare i dagens konflikter. Dessutom kan aktörerna, särskilt inom cyberdomänen, vara anonyma eller förtäckta. Aktörerna kan ha förmåga till konventionell krigföring men även ha förmåga till utdragen icke-linjär påverkan och hybrida hot för att skapa asymmetri som syftar till att störa spanskt beslutsfattande (Ministerio de Defensa 2019, ss. 86–88). En motståndare kan nyttja hybrida hot, genom en bred palett av olika maktmedel för att undvika en öppen konflikt:

The main feature of the hybrid threat is that it tries to achieve its objectives avoiding to trespass the threshold that gives way to an open conflict and its consequent military escalation (Ministerio de Defensa 2019, s. 89).

Doktrinen syn på dagens konflikter som dynamiska miljöer med många olika aktörer och hot kan liknas med Cynefin-ramverkets oordnade komplexa domän. Den militära organisationen kan ställas inför en rad olika problem, varav vissa kan ses som enkla eller komplicerade, men kombinationen av de olika hoten leder till en komplex problembild. Som tidigare nämnts ser också doktrinen att konflikter alltid präglas av kaos vilket kan peka mot en konfliktmiljö som bättre passar in i den kaosartade domänen, men övrigt stöd för detta återfinns inte i någon större utsträckning i PDC-01A.

Komplexitet och komplexa problem i doktrinen

I PDC-01A förekommer komplexitetsbegreppet i framför allt två olika sammanhang, dels vid beskrivning av operationsmiljön (se föregående avsnitt), dels i doktrinen vägledning kring genomförandet av operationer.

Som tidigare nämnts ser PDC-01A att dagens konflikter är komplexa. Därför förekommer begreppet ofta i de avsnitt som avhandlar konflikters karaktär och operationsmiljö. Bland annat används begreppet för att beskriva hoten mot nationell säkerhet, hur komplexa konflikter kan få internationella effekter samt hur mängden aktörer skapar komplexa system (Ministerio de Defensa 2019, ss. 17, 29, 31).

Som en naturlig konsekvens på doktrinen syn på konflikters komplexitet återfinns begreppet även i doktrinen vägledning kring genomförandet av operationer. PDC-01A menar att operationsmiljöns komplexitet och dynamik har lett till ett ökat behov av operationer med en allomfattande ansats med inte enbart militära förmågor, utan även exempelvis diplomatiska och ekonomiska verktyg (Ministerio de Defensa 2019, ss. 91, 94).

Analysen visar att beskrivningen av den komplexa konfliktmiljön påverkar flera delar av PDC01-A. Doktrinen ser bland annat ett behov av ständigt uppdaterad trendanalys för att möta dynamiken i operationsmiljön, ett behov av fortlöpande innovation för att öka den militära effektiviteten och en kulturell förståelse för att fatta rätt grundade beslut (Ministerio de Defensa 2019, ss. 19, 47, 173).

Komplexiteten i dagens konflikter leder också, enligt doktrinen, till nya behov av krigföringsdomäner. PDC01-A har valt att införa en kognitiv krigföringsdomän som är en icke-fysisk domän för hantering och påverkan av det mänskliga beteendet i en konflikt (Ministerio de Defensa 2019, s. 81). Domänen kan jämföras med Cleveland, Linder och Dempseys (2016, ss. 16–18) diskussion kring en mänsklig domän för att bättre hantera komplexa problem.

Komplexitet används som begrepp i betydligt större utsträckning än begreppet komplexa problem i doktrinen. Detta kan tolkas som att PDC-01A delar Cynefin-ramverkets syn (Kurtz & Snowden 2003, s. 468) på olika domäner snarare än att fokusera på problemkategorisering.

5.3.4 Tema 3 - Doktrinen utformning för att hantera komplexa problem

Doktrinen syn på olika sorters problem

PDC-01A ser att hoten mot nationell säkerhet per definition är komplexa då dessa hotar alla delar av samhället (Ministerio de Defensa 2019, s. 29). Doktrinen diskuterar därför inte uttryckligen i någon större utsträckning andra sorters problem och kontexter i likhet med Cynefin-ramverkets indelning. Doktrinen beskriver dock ett stort behov av att analysera kontexten och problemet för att kunna vara på förhand, bibehålla initiativet och anpassa sig till en pågående utveckling. Dessutom ser doktrinen att varje operation är unik och därmed är ingen planering, även om den genomförs som en standardiserad process, identisk med tidigare planering och genomförande (Ministerio de Defensa 2019, ss. 19, 134).

Doktrinen beskriver att en motståndare kan använda sig av olika typer av medel och nivåer av våld, och därmed utsätta organisationen för olika problem. Detta ger varje konflikt en unik karaktär som kan vara svår att förutspå och definiera (Ministerio de Defensa 2019, ss. 88–89). Militära operationer behöver därför kunna anpassas efter konfliktens karaktär:

[...] operations will have to be adjusted so that they yield maximum operational effectiveness in a wide variety of contexts where the level of actual or potential violence is the main differentiating parameter (Ministerio de Defensa 2019, s. 89).

Avseende orsak och verkan nämner inte PDC-01A sådana kausala samband i relation till olika sorters problem. Dock beskriver doktriner hur verkan i operationsmiljöns olika domäner kan få olika effekter beroende på hur verkan ser ut. Exempelvis kan verkan i den kognitiva domänen rendera både fysiska och icke-fysiska effekter i andra domäner (Ministerio de Defensa 2019, ss. 79, 83).

Analysen visar att PDC-01A fokuserar på komplexitet och saknar en indelning av kontexter och problem likt Cynefin-ramverket. I stället uttrycks den enskilda konflikten unika karaktär och behovet av anpassning till denna.

Beslutsmodeller i doktrinen

Analysen av PDC-01A visar på en avsaknad av uttryckliga beslutsstöd eller modeller för beslutsfattande, inklusive Cynefin-ramverket beslutsmodeller för olika domäner. Doktrinen ger dock konceptuell vägledning för beslutsfattande genom att belysa vikten av att studera framtida möjliga scenarion, dra erfarenheter från tidigare verksamhet, utveckla doktriner och koncept samt att experimentera för att kunna identifiera operativa behov. Dessutom behöver beslut anpassas efterhand som en operation fortlöper (Ministerio de Defensa 2019, ss. 55, 137).

Operationsdesign framhålls av PDC-01A som ytterligare ett sätt att stödja beslutsfattande genom att skapa god förståelse för ett operativt problem och den kontext som problemet befinner sig i (Ministerio de Defensa 2019, s. 135).

Organisationens agerande vid olika problem

PDC-01A är generellt skriven och ger inga exempel på hur en operation kan genomföras och förespråkar heller inte ett visst sätt att agera i olika situationer. En anledning till detta kan vara att doktrinen ser att varje operation är unik och behöver anpassas till den aktuella kontexten (Ministerio de Defensa 2019, s. 89).

Enligt PDC-01A är operationskonst, vilket doktrinen beskriver som kritiskt och kreativt tänkande, ett verktyg för att hantera komplexa hot: ”[t]he operational art permits to face complex operational problems, multidisciplinary and unstructured in a changing scenario by providing coherence, clarity and logic for their resolution” (Ministerio de Defensa 2019, s. 126).

Ett annat sätt att hantera komplexitet är att organisationen nyttjar decentraliserad ledning och uppdragtaktik så att lägre nivåer kan fatta effektiva beslut:

”[...] in complex and dynamic situation with manifold actors, numerous incidents and clashes of varying intensity, it becomes advisable to decentralize gradually decision-making in favor of subordinate echelons [...]” (Ministerio de Defensa 2019, s. 171).

Doktrinen förespråkar med andra ord kreativitet, ett kritiskt förhållningssätt och flexibel ledning vid planering och genomförande av militära operationer. Tolkningen av ett sådant förhållningssätt ger att agerande inte skall baseras på tidigare erfarenheter och mönster, även om PDC-01A beskriver vikten av att lära sig av tidigare erfarenheter (se Ministerio de Defensa 2019, ss. 19, 55, 74). Doktrinens förhållningssätt stämmer, enligt ovanstående, väl överens med Snowden och Boones (2007, ss. 3–5) syn på beslutsfattande i Cynefin-ramverkets komplexa domän.

Strukturella och organisatoriska förutsättningar för hantering av komplexa problem

PDC-01A förespråkar en hierarkisk struktur som är tydlig för alla ingående organisationsdelar och där befogenheter är tydligt fördelade. En sådan struktur underlättar förståelsen för egna och andras ansvar och funktioner. Ledningsstrukturen behöver dessutom vara enkel, effektiv och flexibel för att kunna möta de unika krav som varje operation innebär (Ministerio de Defensa 2019, ss. 160, 162). Analysen visar att den hierarkiska strukturen kan förändras utifrån typen av operation som genomförs. En sådan flexibel ledningsstruktur kan innebära goda förutsättningar för att anpassa strukturer och organisatoriska kopplingar efter olika problemdomäner i linje med Kurtz och Snowdens (2003, s. 470) teorier om strukturer inom Cynefin-ramverket.

Som tidigare beskrivits anser Snowden och Boone (2007, s. 6) att en organisation behöver tillåta och acceptera diskussion, oliktankande och misstag för att hantera komplexa problem. Trots sitt fokus på komplexitet och komplexa hot nämns inte sådana begrepp i PDC-01A. Doktrinen förespråkar dock en organisatorisk miljö som präglas av initiativtagande och kreativitet (Ministerio de Defensa 2019, s. 158). Dessutom krävs innovation för att hantera utveckling och osäkerheter i framtida operationer: ”Armed Forces personnel must have a permanent innovation attitude based on a full professional competence, to boost military transformation and the operational effectiveness [...]” (Ministerio de Defensa 2019, s. 55). I en sådan innovativ miljö är det tänkbart att oliktankande och diskussion underförstått accepteras.

5.3.5 Sammanfattning

PDC-01A beskriver främst nyttjandet av militära förmågor och genomförandet av operationer på operativ nivå. Doktrinen är tänkt att fungera som en intellektuell verktygslåda som genom

värderingar och principer skall ge vägledning för genomförandet av militära operationer. För att uppnå detta förespråkar doktrinen en organisation som präglas av innovation, initiativtagande och kreativitet men också av en tydlig hierarkisk struktur.

Analysen visar att PDC-01A beskriver en konfliktmiljö som passar väl in i Cynefin-ramverkets komplexa domän. Doktrinen ser dagens konflikter som dynamiska med en stor mängd aktörer och flera former av hot mot alla delar av samhället. Miljön präglas dessutom av stor osäkerhet och olika fysiska och icke-fysiska krigföringsdomäner, bland annat den kognitiva domänen. Doktrinen diskuterar dock inte andra sorters problem eller kontexter likt Cynefin-ramverkets övriga domäner.

Doktrinen är generellt skriven och saknar enligt analysen modeller för beslutsfattande eller förespråkade agerande i olika situationer, troligtvis på grund av doktrinen uppfattning om att varje konflikt är unik. I stället belyser doktrinen vikten av tidigare erfarenheter och utforskning av möjliga framtida scenarion. Genom att belysa kreativitet, kritiskt förhållningssätt och flexibel ledning skapar doktrinen verktyg för att hantera komplexa problem och kontexter i linje med Cynefin-ramverket.

PDC-01A skapar förutsättningar för den komplexa problemlösningen i Cynefin-ramverket förespråkade genom doktrinen beskrivning av dagens konfliktmiljö, den kognitiva krigföringsdomänen och det uttryckliga behovet av innovation, kreativitet och flexibilitet i organisationen. Genom att se varje konflikt och operation som unik undviker doktrinen dessutom att basera agerande och koncept på tidigare erfarenheter.

5.4 Jämförelse av genomförda analyser

5.4.1 Tema 1 - Doktrinernas huvudsakliga inriktning och innehåll

Jämförelsen av analyserna visar på relativt stora likheter inom Tema 1, vilket framgår av den översiktliga jämförelsen i Tabell 3.

Alla tre doktrinerna kategoriseras som operativa manualer, även om DGO och PDC-01A har andra inslag som närmar sig Jacksons (2013) strategiska manualer. Målgrupperna är även de snarlika mellan doktrinerna, med chefer och stabsmedlemmar på olika militära nivåer som primär målgruppen. DGO och PDC-01A kan även ses ha implicita målgrupper i form av andra nationer och egen befolkning då dessa till del är utformade med syftet att uppnå en signaleffekt.

Den huvudsakliga utformningen av samtliga doktriner i undersökningen är, enligt Høibacks (2011) idealtyper, verktyg för ledning, men delar av doktrinerna gör att dessa även närmar sig andra idealtyper. Exempelvis har både PDC-01A med sin kognitiva domän och FFOD:s inriktning av utvecklingen av nya koncept, delar som visar på doktrinen som ett verktyg för förändring.

Tabell 3. Översiktlig jämförelse av doktrinernas huvudsakliga inriktning och innehåll (Tema 1).

Indikatorer/delfrågor	DGO	FFOD	PDC-01A
Kategori	- Hybrid mellan strategisk och operativ manual. Tyngdpunkt mot operativ.	- Operativ manual.	- Hybrid mellan strategisk och operativ manual.
Målgrupp (primär)	- Beslutsfattare och staber i gemensamma operationer.	- Chefer och stabsmedlemmar på strategisk, operativ och taktisk nivå samt officerselever.	- Beslutsfattare och staber från politisk till taktisk nivå.
Utformning (idealtyper)	- Verktyg för ledning. - Till del verktyg för utbildning och signalering.	- Verktyg för ledning. - Till del verktyg för förändring.	- Verktyg för ledning. - Till del verktyg för förändring och signalering.

5.4.2 Tema 2 - Doktrinernas uppfattning av den aktuella kontexten och konfliktmiljö

Jämförelsen av analyserna inom ramen för Tema 2 visar stora skillnader mellan de tre doktrinerna, vilket översiktligt framgår av Tabell 4. Doktrinerna skiljer sig åt, både kring hur dagens konflikter beskrivs och synen på begreppen komplexitet och komplexa problem. Dessa skillnader påverkar i olika stor grad doktrinernas utformning och innehåll.

DGO och PDC-01A beskriver dagens konfliktmiljö som komplex grundat på de många olika sorters hot och aktörer som återfinns i denna miljö. Analysen visar att PDC-01A placerar dagens konflikter i Cynefin-ramverkets komplexa domän, medan DGO placerar konflikten någonstans mellan de komplicerade och komplexa domänerna. FFOD väljer aktivt att inte beskriva dagens konflikter då doktrinen ser att varje konflikt är unik och har sin specifika karaktär. Tolkning av FFOD:s beskrivning av operationsmiljön ger dock en bild av dagens konflikter som komplicerade alternativt något komplexa miljöer.

Komplexitet och komplexa problem används i olika utsträckning i doktrinerna. I FFOD har begreppen ingen central roll och påverkar därmed heller ej doktrinens utformning. I PDC-01A får begreppen en större roll, bland annat i beskrivningen av konfliktmiljön, och har en stor

påverkan på flera delar av doktrinen. Bland annat införs en kognitiv krigföringsdomän för att hantera mänskliga beteende i en konflikt, vilken enligt Cleveland, Linder och Dempsey (2016, ss. 16–18) kan bidra till att bättre hantera olika problem. DGO använder sig av begreppen för att beskriva dagens konflikter, samband mellan orsak och verkan och för att påvisa hur Försvarsmakten kan skapa komplexa problem genom asymmetriska hot. Komplexitetsbegreppen får dock ingen större påverkan på DGO:s innehåll och utformning.

Tabell 4. Översiktlig jämförelse av doktrinernas uppfattning av den aktuella kontexten och konfliktmiljö (Tema 2).

Indikatorer/delfrågor	DGO	FFOD	PDC-01A
Dagens konflikter	- Komplex konfliktmiljö med en mängd hot och många aktörer.	- Doktrinen beskriver ej dagens konflikter, då varje konflikt är unik.	- Komplex konfliktmiljö med en mängd hot och många aktörer.
Komplexitetsbegreppet	- Används men har ingen större påverkan på doktrinen innehåll.	- Har ej någon central roll i eller påverkan på doktrinen.	- Används och påverkar flera delar av doktrinen innehåll.

5.4.3 Tema 3 - Doktrinernas utformning för att hantera komplexa problem

Med bakgrund i skillnaderna mellan doktrinerna i föregående tema återfinns stora skillnader mellan doktrinerna även i Tema 3, vilka framgår av den översiktliga jämförelsen i Tabell 5.

FFOD eller PDC-01A utgår ej från olika problems art eller olika kontexter likt Cynefin-ramverkets olika domäner. PDC-01A fokuserar nästan enbart på den komplexa kontexten, medan FFOD inte diskuterar olika former av problem eller kontexter alls. Däremot ser båda doktrinerna behovet av att anpassa metoder och principer efter den aktuella situationen. DGO beskriver Cynefin-ramverkets indelning för att kategorisera olika former av problem, men denna kategorisering återspeglas ej i doktrinen tillämpningsdelar.

DGO och FFOD nyttjar olika former av planeringsprocesser för planering och genomförande av operationer och även om dessa kan anpassas något efter situationen används i grunden samma beslutsmodell oaktat konfliktens karaktär. Kurtz och Snowden (2003, s. 469) menar att olika beslutsprocesser krävs för olika former av problem och att processbaserade modeller ej lämpar sig för komplexa problem. PDC-01A beskriver inga beslutsmodeller.

Doktrinerna förespråkar ett agerande som i olika grad behöver anpassas efter situationen, vilket överensstämmer med Cynefin-ramverkets teorier. FFOD förespråkar dock ett agerande baserat på tidigare erfarenheter och mönster, vilket Cynefin-ramverket menar inte är optimalt vid komplex problemhantering. DGO och PDC-01A har däremot en, utifrån Cynefin-ramverket,

mera anpassad syn på agerandet genom en flexibel syn på metoder och principer, kreativitet och kritiskt förhållningssätt.

De analyserade doktrinerna förespråkar alla en organisatorisk miljö som på något sätt är öppen för kreativitet, kritiskt tänkande och misstag, vilket är en förutsättning enligt Snowden och Boone (2007, s. 6) för att hantera komplexa problem. DGO och PDC-01A beskriver tydliga hierarkiska ledningsstrukturer och förespråkar, likt FFOD, en flexibel syn på ledning utifrån rådande situation. Detta tyder på en anpassning av de organisatoriska kopplingarna likt Cynefin-ramverkets teorier i alla tre doktriner.

Tabell 5. Översiktlig jämförelse av doktrinernas utformning för att hantera komplexa problem (Tema 3).

Indikatorer/delfrågor	DGO	FFOD	PDC-01A
Doktrинens syn på olika sorters problem	- Använder Cynefin-ramverkets domäner för att kategorisera problem. - Problemens art återspeglas ej i doktrинens tillämpningsdelar.	- Diskuterar ej olika former av problem. - Metoder och principer behöver anpassas till varje unik konflikt.	- Fokus på komplexitet, diskuterar ej andra sorters problem. - Behovet av anpassning till den unika konflikten.
Eventuella beslutsmodeller	- Cyklisk processmodell för operationer som nyttjas oavsett problemets art.	- Standardiserad process nyttjas oavsett problems art eller konfliktens karaktär.	- Inga uttryckliga beslutsstöd eller modeller för beslutfattande.
Förespråkat agerande	- Anpassas till den aktuella situationen genom flexibel syn på metoder, doktrin och ledning.	- Baseras på tidigare erfarenheter och mönster, men anpassas efter den unika situationen.	- Baseras på kreativitet, kritiskt förhållningssätt samt flexibel ledning och ej på tidigare mönster och erfarenheter.
Strukturella förutsättningar och organisatoriska kopplingar	- Tydlig hierarkisk struktur, framgår ej hur denna anpassas efter problemets art. - Organisatoriskt klimat som uppmuntrar kritiskt tänkande eftersträvas.	- Flexibelt synsätt på ledningsstrukturen. - Förespråkar en kultur som tillåter nya lösningar och misstag.	- Tydlig, men flexibel hierarkisk struktur förespråkas. - Organisatorisk miljö som präglas av initiativ, kreativitet och innovation eftersträvas.

5.5 Studiens resultat

Analyserna av fallen visar att stora skillnader, vilka framgår av föregående avsnitt, föreligger mellan de olika doktrinernas syn på komplexitet och hantering av komplexa problem. Studiens

forskningsfråga: *hur väl anpassade är samtida operativa doktriner för att hantera komplexa problem utifrån Cynefin-ramverket*, kan därför inte besvaras på en generell nivå utan att varje falls unika karaktär belyses.

Den svenska DGO har teoretiska förutsättningar för hantering av komplexa problem utifrån Cynefin-ramverket, men är inte i någon högre grad anpassad för att använda sig av dessa förutsättningar. Detta då framför allt doktrinen tillämpningsdelar inte utgår från problems art utan baseras i stort på en komplicerad problemkontext och tidigare erfarenheter.

Den norska FFOD har vissa delar som kan stödja en komplex problemhantering, exempelvis operationsvärdering, men förespråkar samma planeringsprocesser och principer för genomförandet av operationer oavsett problemets art. Därför är inte FFOD i någon högre grad anpassad till komplex problemhantering utifrån Cynefin-ramverket.

Spanska PDC-01A är i högre grad anpassad för komplex problemhantering enligt Cynefin-ramverket jämfört med övriga doktriner i studien. Detta då doktrinen ser, bland annat, behovet av innovation, kreativitet och flexibilitet i organisationen och att en anpassning av problemhanteringen måste ske i varje operation då varje konflikt är unik. Doktrinen kognitiva krigföringsdomän bidrar också positivt till doktrinen anpassning till komplex problemhantering. Doktrinen diskuterar dock inte behovet av anpassning till Cynefin-ramverkets övriga domäner, vilket krävs då andra problem än komplexa kan behöva hanteras.

6. Diskussion

Det avslutande kapitlet omfattar en resultatdiskussion, slutsatser, reflektion kring studiens genomförande samt förslag till fortsatt forskning.

6.1 Resultatdiskussion och slutsatser

Syftet med undersökningen var att undersöka hur väl operativa doktriner är anpassade för att hantera den del av dagens och morgondagens konflikter som kan ses som komplexa och vilka element i doktrinerna som kan påverka en sådan hantering. Genom ett sådant syfte avsåg studien bidra med kunskap kring doktriners förmåga att hantera komplexa problem, utveckla ett analysverktyg utifrån Cynefin-ramverket och utomvetenskapligt bidra till framtida doktrinutveckling. Genom flerfallstudiens analysresultat har kunskap skapats kring respektive doktrins teoretiska förmåga att hantera komplexa problem. Resultaten visar också på delelement, exempelvis en kognitiv krigföringsdomän eller förespråkandet av kreativitet, som ökar en doktrins anpassning till en sådan problemhantering, vilket är relevant för framtida doktrinutveckling. Undersökningens genomförande och resultat visar också att Cynefin-ramverket, via operationalisering, kan användas som ett analysverktyg som kan användas vid både inom- och utomvetenskaplig analys av doktriner. Undersökningens syfte kan därmed ses som uppfyllt.

Studien har undersökt hur väl doktriner teoretiskt är anpassade för att hantera komplexa problem. Därmed har inte studien undersökt hur väl respektive lands militära organisation hanterar komplexa problem. Resultatet kan ge en fingervisning hur organisationerna hanterar komplexa problem, men för att fullt ut förstå doktrinen möjligheter till organisatorisk påverkan behöver organisationens förhållande till doktrinen undersökas. Utifrån denna aspekt blir Kiers (2017) och Høibacks (2011) teorier kring kulturens påverkan och doktrinen möjlighet att påverka organisationen högst relevanta.

Även om undersökningen fokuserat på doktrinen som enskilt dokument är det svårt att helt bortse från den kontext och organisatoriska kultur som doktrinen är tänkt att fungera i. Undersökningen, har genom sitt metodval, utgått från författarens kunskaper och erfarenheter och Cynefin-ramverkets teorier kring komplexitet, vilket inte är säkert överensstämmande med hur komplexitet uppfattas i de olika ländernas kontext. Det är därför inte säkert att studiens resultat överensstämmer med de perspektiv organisationerna har på sin egen doktrin och dess förhållande till komplexitet.

Resultatet visar att doktrinen utformning och syfte påverkar hur väl anpassad doktrinen är till komplex problemhantering. Alla tre doktriner är huvudsakligen utformade som verktyg för ledning enligt Høibacks (2011, ss. 888–894) teoribildning med syftet att samordna verksamhet och minimera friktioner. Framförallt den spanska doktrinen har delar som visar på doktrinen som ett verktyg för förändring, vilket bidrar till dess förmåga att hantera komplexa problem utifrån Cynefin-ramverket. Detta då en sådan problemhantering enligt Snowden och Boone (2007, ss. 5–7) inte kan förlita sig på tidigare erfarenheter och kräver en utforskande organisation som uppmuntrar innovation och olik tänkande. Komplex problemhantering kräver, med andra ord, en doktrin där förändring och anpassning till aktuell kontext är centrala delar.

Undersökningens resultat stämmer relativt väl överens med de resultat som Grant (2020) fått från sina analyser av ledningsdoktriner där han fann en generell diskussion kring bland annat komplexitet och osäkerhet i de undersökta doktrinerna, men inget tydligt större skifte mot mera anti-positivistiska ansatser. Sådana ansatser kan enligt Jackson (2013, ss. 74–89) vara att kulturella aspekter och den mänskliga viljan införlivas i doktrinen. Den spanska doktrinen kognitiva krigföringsdomän kan ses som en sådan ansats, men studiens resultat kan dock inte avgöra i vilken grad denna påverkar doktrinen mer än att den positivt bidrar till möjligheterna för komplex problemhantering.

Ett sätt för doktriner att hantera olika former av problem är, enligt Grant (2021, ss. 12–14), att utforma doktrinerna efter Cynefin-ramverkets samtliga domäner. Doktriner behöver därmed vara anpassade och utformade för att hantera enkla, komplicerade, komplexa och kaosartade problem samt belysa osäkerhetsdomänen om Cynefin-ramverket används som teoretisk utgångspunkt. Studiens resultat visar till del på detta behov, då exempelvis analysen av PDC-01A visar på en god förmåga att hantera komplexa problem, men lägre förmåga att hantera andra problem. En doktrin som utgår från Cynefin-ramverket och problemets art hade kunnat bidra till en hög användbarhet genom rätt form av vägledning och beslutsmodeller för rätt sorts problem. Om doktrinen inte hanterar alla problemdomäner finns det en risk att fel verktyg och metoder, även de som är anpassade till komplexa problem, används till fel sorts problem. En utformning baserad på Cynefin-ramverket hade också kunnat bidra till att hantera doktrindilemmat, då doktrinen kan hantera nya idéer samtidigt som en gemensam kunskapssyn på problemhantering skapas inom organisationen.

6.1.1 Slutsatser

Sammantaget ger studiens resultat att de analyserade doktrinerna kan utvecklas, i olika stor grad, för att bättre hantera komplexa problem i dagens och morgondagens konflikter sett utifrån Cynefin-ramverkets teoribildning. Om ramverket används som utgångspunkt för framtida doktrinutveckling kan inspiration hämtas från delar av alla tre undersökta doktriner. Exempelvis kan den svenska doktrinens militärteoretiska bilaga användas som en teoretisk utgångspunkt och den norska doktrinens tydliga fokus på varje konflikts unika karaktär kan nyttjas för att minska risken att basera ett doktrinärt agerande på tidigare erfarenheter. Den spanska doktrinens delar kring den mänskliga faktorn i krigföring och en kognitiv krigföringsdomän, vid sidan av det uttryckliga behovet av innovation och kreativitet, kan användas för att ytterligare stärka framtida doktriners förmåga till komplexa problemhantering.

Exakt vilken typ av problem som morgondagens konflikter innehåller går inte att förutsäga. Oavsett hur väl en doktrin är anpassad efter att hantera en viss sorts problem, måste därför en doktrin kunna anpassas för att hantera alla sorters problem. Utvecklingen av doktrinen återkommer då till doktrindilemmat med att skapa en användbar doktrin som inte skapar ett förutsägbart beteende. För att doktrinen skall vara användbar krävs det att organisationen förstår och delar doktrinens kunskapssyn och syn på konflikter. Finns inte en sådan förståelse finns det risk att doktrinens betydelse och användbarhet urholkas.

Utomvetenskapligt medför studiens resultat att dagens militära organisationer i hög grad saknar doktrinära förutsättningar för att hantera komplexa problem, åtminstone om Cynefin-ramverket används som teoretisk utgångspunkt. Det finns därför en risk att organisationerna är utrustade med fel sorts verktyg och metoder för problemhantering i dagens och morgondagens konflikter, vilket kan få allvarliga konsekvenser. Att utreda orsakerna till varför dessa förutsättningar saknas ligger utanför denna studies ram, men det är tänkbart att Zweibelsons (2015, ss. 370–371) uppfattning kring att militära organisationers inskränkta tankar kring krigföring leder till metoder präglade av linjär kausalitet stämmer. Om så är fallet krävs det enligt samma författare ett reflektivt förhållningssätt kring komplexitet och kontext för att upptäcka nya metoder, som exempelvis skapandet av nya framtida doktriner.

6.2 Reflektion

En tydlig insikt som skapats under studiens gång är den att en doktrin kan vara så mycket mer än enbart ett skriftligt dokument. Doktrinen är också ett uttryck för en organisations värderingar, tankar och idéer. Dess utformning och genomslag förstås bäst om också ett

kulturell perspektiv, liksom Kier (2017) menar, belyses. Att genomföra en jämförande studie kring hur väl militära organisationer hanterar komplexa problem med stöd av sina doktriner hade dock krävt en betydligt större undersökning än denna studie. Genom att fokusera på dokumenten i sig har i stället resultatet skapat förståelse för vilka delar i en doktrin som är relevanta att anpassa för viss problemhantering och möjliggjort en systematisk jämförelse utan att jämföra olika länders kontexter och kultur.

Undersökningens olika metodval har lett till ytterligare insikter. Flerfallstudien har möjliggjort djupare slutsatser och bättre värderingar av hur väl doktrinerna är anpassade till komplex problemhantering jämfört med varandra. Samtidigt har metoden inneburit en ständig avvägning om vilka analysfrågor som skall ställas och i vilken detaljgrad analysresultatet skall presenteras med hänsyn till studiens begränsade omfattning.

De systematiserande textanalyserna har dels ökat författarens kunskaper och insikter kring den svenska doktrinen, trots att denna var något författaren var väl bekant med sedan tidigare. Dels har textanalysen visat på stora skillnader i olika länders doktriner, trots att studien förväntade sig liknande doktriner utifrån likartad säkerhetspolitisk kontext, geografi och kultur. Denna insikt stärker uppfattningen om textanalysens förmåga att skapa djup förståelse kring en texts direkta och dolda budskap, trots författarens eventuella tidigare erfarenheter och uppfattningar.

En fråga som väcks av ovanstående reflektion är: Varför skiljer sig utformningen av doktrinerna åt mellan länderna? Skillnaderna kan inte med enkelhet förklaras av exempelvis säkerhetspolitisk inriktning eller geografiskt läge. Rent spekulativt är det mera troligt att skillnader i synen på akademiska influenser i doktrinen, doktrинens betydelse och genomslag i organisationen samt kulturella och historiska skillnader som kan förklara doktrinernas olika utformning. Studien visar också genom skillnaderna i den norska och spanska doktrinen att ett Nato-medlemskap inte innebär att nationella doktriner behöver likställas med övriga medlemmars doktriner utan att egna kulturella aspekter fortsatt kan få utrymme i nationens operativa doktriner.

6.3 Förslag till fortsatt forskning

För större utomvetenskaplig relevans och bidrag till kunskap kring doktrinernas utformning kan fortsatt forskning studera hur doktriner kan utformas för att omhänderta Cynefin-ramverkets olika domäner, då undersökningen endast studerat hur väl doktriner är anpassade till en del av ramverket. Sådan forskning kan utgå från exempelvis Grants (2021) föreslagna

innehållsförteckning för ledningsdoktriner och implementera delar av Snowden och Boones (2007) verktyg och metoder.

Studien har ej undersökt hur väl komplexa problem hanteras på strategisk eller taktisk nivå. För att skapa större kunskap kring doktriners roll på olika nivåer kan framtida forskning inriktas mot dessa två nivåer. Här skulle eventuella doktrinära skillnader kring komplex problemhantering på olika nivåer inom en nation, alternativt samma nivå fast i olika länder kunna undersökas genom att exempelvis nyttja varianter på denna studies analysverktyg.

Referenser

- Bousquet, A. (2009). Chaoplexic warfare or the future of military organization. *International Affairs*, 84(5), 915–929.
- Cleveland, C., Jensen, B., David, A. & Bryant, S. (2018). *Military Strategy in the 21st Century: People, Connectivity, and Competition*. Amherst: Cambria Press.
- Cleveland, C., Linder, J. & Dempsey, R. (2016). Special Operations Doctrine - Is it Needed? *PRISM*, 6(3), 4–19.
- David, M. & Sutton, C. D. (2016). *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Denscombe, M. (2017). *The good Research Guide – for small-scale social research projects*. London: Open University Press.
- Ellis, D. C., Black, C. N. & Nobles, M. A. (2019). Thinking Dangerously - Imagining United States Special Operations Command in the Post-CT World. *PRISM*, 6(3), 111–128.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Towns, A. & Wängnerud, L. (2017). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 5:e uppl. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Flyvbjerg, B. (2006). Five Misunderstandings About Case-Study Research. *Qualitative Inquiry*, 12(2), 219–245.
- Försvarsberedningen (2019). *Värnkraft - Inriktningen av säkerhetspolitiken och utformningen av det militära försvaret 2021-2025*.
- Försvarsmakten (2020). *Doktrin för gemensamma operationer*. Stockholm: Försvarsmakten.
- Försvarsmakten (2021). *MUST Årsöversikt 2020*. Stockholm: Försvarsmakten.
- Forsvarsstaben (2019). *Forsvarets fellesoperative doktrine 2019*. Oslo: Forsvarsstaben.
- George, A. L. & Bennett, A. (2005). *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge: MIT Press.
- Grant, T. (2020). Is the Future of C2 Doctrine Anti-Positivist? I Alberts, D. S. (red.). *25th International Command & Control Research & Technology Symposium (ICCRTS 2020)*. Southampton.

- Grant, T. (2021). Outlining Future C2 Doctrine Using the Cynefin Framework. I Alberts, D. S. (red.). *26th International Command & Control Research & Technology Symposium (ICCRTS 2021)*. Quebec.
- Hallberg, J. (2021). *Cynefin och Svensk Planerings- och Ledningsmetod (SPL): En kvalitativ uppsats om SPL och dess förmåga att hantera framtidens problem (Masteruppsats)*. Försvarshögskolan.
- Høiback, H. (2011). What is Doctrine? *Journal of Strategic Studies*, 34(6), 879–900.
- Høiback, H. (2016). The Anatomy of Doctrine and Ways to Keep It Fit. *Journal of Strategic Studies*, 39(2), 185–197.
- Hughes Jr, W. P. (1995). The Power in Doctrine. *Naval War College Review*, 48(3), 9–31.
- Jackson, A. P. (2013). *The roots of military doctrine: change and continuity in understanding the practice of warfare*. Fort Leavenworth: Combat Studies Institute Press.
- Kier, E. (2017). *Imagining War: French and British Military Doctrine between the Wars*. Princeton: Princeton University Press.
- Kopsch, T. & Fox, A. (2016). Embracing Complexity: Adjusting Processes to Meet the Challenges of the Contemporary Operating Environment. *Army Press Online Journal*, 16(34), 1–6.
- Kurtz, C. F. & Snowden, D. J. (2003). The new dynamics of strategy: Sense-making in a complex and complicated world. *IBM Systems Journal*, 42(3), 462–483.
- McFate, S. (2019). *The new rules of war*. New York, NY: William Morrow, an Imprint of HarperCollins Publishers.
- Ministerio de Defensa (2019). *PDC-01(A) Doctrine for the Employment of the Armed Forces*. Madrid: Ministerio de Defensa.
- Nationalencyklopedin (2022). *Komplex - Uppslagsverk - NE.se*. [https://www-ne-se.proxy.annalindhbiblioteket.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/komplex-\(2\)](https://www-ne-se.proxy.annalindhbiblioteket.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/komplex-(2)) [2022-02-11].
- Poli, R. (2013). A Note on the Difference Between Complicated and Complex Social Systems. *CADMUS*, 2(1), 142–147.
- Posen, B. R. (1984). *The Sources of Military Doctrine*. Ithaca: Cornell University Press.

- Posen, B. R. (2016). Foreword: Military doctrine and the management of uncertainty. *Journal of Strategic Studies*, 39(2), 159–173.
- Rienecker, L. & Jørgensen, P. S. (2018). *Att skriva en bra uppsats*. 4:e uppl. Stockholm: Liber.
- Rittel, H. W. J. & Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a General Theory of Planning. *Policy sciences*, 4(2), 155–169.
- Sargut, G. & McGrath, R. G. (2011). Learning to live with complexity. *Harvard Business Review*, 89(9), 1–10.
- Snowden, D. J. & Boone, M. E. (2007). A Leader's Framework for Decision Making. *Harvard Business Review*, 85(11), 1–8.
- UK MoD (2017). *Joint Concept Note 2/17 Future of Command and Control*. Swindon: Ministry of Defence.
- Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications: design and methods*. 6:e uppl. Los Angeles: SAGE.
- Zweibelson, B. (2015). One piece at a time: why linear planning and institutionalisms promote military campaign failures. *Defence Studies*, 15(4), 360–374.
- Ångström, J. & Widen, J. J. (2016). Religion or reason? exploring alternative ways to measure the quality of doctrine. *Journal of Strategic Studies*, 39(2), 198–212.